БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙ ЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетинген

1954 СЕНТЯБРЬ 8 СРЕДА № 179 (3116)

ӨРТЭӘ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

В. И. Чапаевтиң мөчээнинден бээр үжен беш чыл болганы (1 арын).

Дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш тараа белеткелинге шак бүрүзү үнелиг (1 арын).

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ КӨДЭӘ АЖЫЛ-АГЫЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ:

Кадыг кызылтас дугайы (1 арын).

С. Тамба.—Чадаана МТС-тиң ажылында четпестерни дарый чайладыр (2 арын).

Т. Ховалыг. — Тудугларның планын доллур күүседир болгаш шынарын экижидер (2 арын).

С. Первушин.—Социализм үезинде будурулге харылзааларының болгаш будурукчу күштерниң бот-бодунуң аразында харылзаазы кандыгыл (2—3 арыннар).

К. Хертек.—Инектериниң сүткүрүн бедидер (3 арын).

В. Самдан.—Ниитиниң өнчүзүн ынчаар эжылап болбас (3 арын).

А. Торму.—Үлетпүр комбинадының ажылын экижидер (3 арын).

Индияның черден когараан чүрттакчыларынга Совет Эвилелиниң үзаламчызы (4 арын).

Францияның хөй-ниитизи франдуз парламентиниң шиитпирин байырлап турар (4 арын).

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге чораан англи төлөөлериниң сактыышкыны (4 арын).

Тудугну дүрген, шынарлыг болгаш чиик өртектиг кылыр

Бистиң чүртүвүста дыка улуг чүрттылга болгаш коммунал тудугларын чорудуп турар. Чүгле өткен 1953 чылда безин доорайлар болгаш ажылчын суурларның чүрттакчылары 28 миллион дөрбелчин метр чүрттылга шөлүн, а колхозчулар болгаш көдээ интеллигенция—400 мүң ажыг чаа бажыңнарны алган. Партия болгаш чазак бо чылын болгаш ооң дараазындагы чылдарда чүрттылга тудугларын болгаш өске-даа тудугларны улам-на калбартырынче угланган бүгү хемчеглерни ап турар.

Күрүнениң чүрттылга тудугларынга 1953 чылда турганы 19,4 миллиард рублго удур 1954 чылда 25,5 миллиард рубль төлевилетинген. Бистиң чүрттүп хоорайларынга болгаш ажылчын суурларынга өткен чылдаазынга дөмейлөөргө ооң барык 35 хуу хөй чаа чүрттылга тудуглары бо чылын ажыглалга кирген турар. Ооң иштинде бистиң областа 1555 чүрттылга бажыңнары болгаш коммунал тудуглары туттунган турар.

Ам үеде бистиң областың колхозтар болгаш совхозтарында база үлетүр, садыг болгаш культура-чырыдыышкынның албан черлериниң талазы-биле тудуглар онза калбарган. Ол болза көдээ ажыл-агыйны улам көдүреринче, чоннуң хереглел үүлдерин бүгү хемчеглер-биле көвүдириниче болгаш культураның албан черлерин сайзырадырынче база совет садыгны моон соңгаар улам-на калбартырынче угланган партия болгаш чазактың ап турар бүгү хемчегленириниң амыдырал кырында боттаныш турарының маргылдаа чок барымдаазы болур.

Чүрттылга тудугларының бо хире улуг хемчээлин болгаш ооң темпизиниң бо хире дүрген өзүлдезин чаңгыс-даа капиталистиг чүрт билбес болгаш билип-даа шыдавас.

Күрүнениң берип турар хөй акша-хөреңгизин бүрүү-биле чөп ажыглаары, тудугларның чыл планын чедиишкинниг күүседири—бистиң областың тудуг организацияларының, чер-черниң партия болгаш совет организацияларының соңгаарладып болбас чугула сорулгаларының бирээзи болур. Кызылга болгаш районнар төптериниге, көдээ черлерге чүрттылга бажыңнарын ажыглалга график өзүгаар өйшаанда дүжаар дээш тудуг черлериниң будурүлге планын хүн-бүрүде, ай санында, квартал бүрүзүнде күүседири негетиниң турар.

Мындыг турбуже областың тудуг организациялары чүрттылга тудугларының планнарын үргүлчү күүсетпейн, чүрттылга бажыңнарының, албан, будурулге черлериниң тудуушкунун доозарының хуусаларын хөй таварылгаларда чылдың сөөлүнче соңгаарладып турар. Ам үеде Кызыл хоорайда 50 орунну иелериниң божудулга бажыңын, № 10 школаны, башкы институдунуң болгаш областың кадык камгалал кылдызының сес квартиралыг чүрттылга бажыңнарын, тудуг трестизиниң сес квартиралыг 9 бажыңын, электри станциязының ажылдавчыларының бажыңын тудуп турар. Ол тудуглар бо чылын ажыглалга бүрүү-биле кирген турар.

Ындыг болза-даа областа тудуг ажылының ниити темпизи шалыпкын эвес чорап турар. Ооң тодаргай чижээ тудуг трестизиниң ажылындан көстүп турар. Трестиң тудуг планын чыл-бүрүде күүсетпейн турары чаңчыл апарган. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң бажыңы бо чылдың сентябрьның эгезинде доостур ужурлуг турган, ам-даа доозулбаан. Хоорхомхозтуң Хову кудумчузунда сес квартиралыг 4 бажыңының чүгле ийизи доозулган. Тудуг трестизиниң бодунуң сес квартиралыг 9 бажыңының чүгле 4-түү доозулган. Область эмнелгезиниң божулга бажыңын доозарының хуусаазы ай санында узап турар. Бо ышкаш чоруктар район төптеринде тудугларда база кайы хөй. Мындыг четпестер-биле моон ыңай эптежип болбас. Партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организациялары тудугларны чогуур өйүнде ажыглалга киирер дугайында шиитпирлиг хемчеглерни алыр ужурлуг. Ынчалза-даа хамык ужур чүгле тудугларны өй-шаанда доозары-биле кызыгаарлатынарында эвес. Тудугнуң шынарын экижидери хамаарышкан албан организацияларның удуртукчуларының кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг. Совет кижиге чырык, делгем болгаш чараш бажың херек.

Кылып турар тудугларның шынарын бедидер дугайында тудуг организациялары ам-даа шиитпирлиг хемчеглерни албайн турар. Ылаңгыя чүрттылга бажыңнарын ажыглалга улуг четпестерлиг дүжаап турар. Ооң чылдагааны болза тудугну удуртуп турар кижилер ажылдың шынарынче сагыш салбайн, ону чүгле планда айытқан хуусаада дүжаарынче сундуруп турарында. Кызылдың Хову кудумчузунда тудуг трестизиниң кылганы сес квартиралыг ийи бажыңының бирээзин шынары багай болганындан комиссия үш удаа хүлээп албаан. Тудуг материалдарының шынары база куду. Кызылдың туйбу заводунуң будурүп үндүрген туйбуларының шынары багай, хөөрек болгаш стандарттыг эвес болуп турар. Завод хоорай тудугларының туйбуга өзүп турар негелделерин хандырып күш четпейн турар. Ол чорук тудуг ажылдарынга саат ужуражтырып, ооң шынарын кудуладып турар. Тудуг черлери чүвени үрей кылыр чорук-биле демисешпейн, ооң буруулуг кижилеринге кеземче көргүспейн, сула салып турар.

Тудуг ажылдарынга механизацияны чөп ажыглавас, күш-ажылды багай организастап турары ышкаш ындыг улуг четпестер ам-даа бар. Бедик будурукчулуг механизмнер болгаш ажылчыннар кылыр чүве чок болуп, хей турар таварылгалар Кызылдың болгаш районнар төптериниң тудугларында ховар эвес. Ол чорук күш-ажылдың будурукчулуун дыка кудуладып, будурулге планын күүсеириниге хора чедирип, тудуг ажылының бот-үнезин чиигедиринге улуг моондак болуп турар. Материалдарны камнавас, ону кайы хамаан чок төтчеглөөр, бодунуң ажылынга өө-харысалга чок, ак-сеткилдиг эвес кижилер чок эвес. Бо бүгү шупту тудугнуң өртөөн чиигедир хамаан чок, харын аартадып турар. Тудуг трестизи будурулгениң бот-үнезин 3 хуу чиигедир деп хүлээлге алгаш, ону чүгле күүсетпээн эвес, харын бо чылдың 1 кварталында 10 хуу аартаткан. Тудугларның темпизин дүргедири, ооң шынарын экижидери болгаш бот-үнезин чиигедири кайы бир тудугнуң телевилелиниң база улуг хамааржыр деп чүвени уттуп болбас. Бо талазы-биле Обл-проект онза кичээнгейни салбайн турар.

Чер-черниң партия, совет, профэвилел, комсомол, ажыл-агый организацияларының болгаш хамыктың мурнунда тудуг организацияларының ам үеде соңгаарладып болбас чугула хүлээлгези үүдел дээрге будурулге планын чугаа чок күүсеип, тудугларның шынарын экижидери болгаш ооң бот-үнезин чиигедири дээш база техниканы чөп ажыглаары дээш демисеалче бүгү күштү мобилизастаары болур. Күш-ажылдың будурукчулуун участок бүрүзүнге бедидери, камналганың чурумун шыңгыы сагыры дээш социалистиг чаршыты чер болганга калбартыр, мурнакчыларның дүржулгаларын болгаш будурулгениң чаартыкчыларының эгелекчи саналын дидими-биле нептередир херек.

Тудуг планын чедиишкинниг күүсеири—совет кижилериниң материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деннелин моон соңгаар улам-на бедик көдүреринге улуг салыышкын болур.

Дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш тараа белеткелинге шак бүрүзү үнелиг

Беш хүнде 48 тонна тараа

Тараа белеткелинге ажылдаар даалганы менээ хүлээткенин өөрүшкү-биле хүлээп алган мен. Бистиң Чөөн-Хемчик районда Калинин аттыг колхоз тараа белеткел пунктузунан 80 километр черде турар. Мен бодумнуң 33—45 дугаарлыг «ЗИС» маркалыг машинам-биле хүнде 3-тен эвээш эвес чоруур деп хүлээнген мен.

Тараа дужаалдазы-даа эгелээн. Август 29-тан эгелээш, сентябрь 2-ге чедир үениң иштинде тараа дужаар черге 48 тонна тарааны чедирген мен. Сентябрь 2-де, хүнде 4 катап чорааш, 12 тонна тарааны белеткел пунктузунга чедирген мен. Мээн машинам ам-даа соксаал чок ажылдавышаан турар.

Баштайгы хүннерде мээн ажылымга шаптыктыг үүлдер тургулааны шын. Ол болза, тарааны машинага чүдүрерде болгаш белеткел пунктузунга дүжүрерде саададыптар таварылгалар турганы болур. Ол үүлдерни ам болдурбайн турар бис. Колхозта хову бригалири эш Мөнге тарааны машинага чүдүрер-даа, ону чедирип келгенде дүжүрер-даа черлерде эң шыырак колхозчуларны тургускан. Ынчангаш тарааны чүдүреринге болгаш дүжүреринге хөй шак үндүрбес апарган бис.

Автомашинаның будурукчулуг ажылы тараа дужаалдазынга эң чугула үүлдериниң бирээзи дээрзин бодумнуң ажылымның беш хонукта түңнели менээ көргүскен. Аңаа мындыг чижекти киирип болур. Сентябрь 1-де тараа дужаар черге баарымга, мээн барып турар колхозумче беш машина чорудар, чүге дээрге, олче хүнде чүгле чаңгыс чоруп болур деп эштер чугаалажы бергеннер. Мен тургаш: «Ынчаарга үш машинаны чаасказан төлээлеп көрейн, өскезин боттарынар билиңер, эштер» — деп чугаалаап, ол аазаашкынымны күүсеткен мен.

Тараа белеткелинде ажылдап турар чолаачыларны автомашинаның улуг будурукчулуг ажылы дээш демисежиринче кыйгырдым.

Д. БАСКАКОВ,
Чадаана АТК-ның чолаачызы.

Байлак дүжүт

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Күр болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыры, тараның чайгы ажаалгазын эки чорудары болза, көдээ ажыл-агыйның экономиктиг көдүрүүшкүнүнүң болгаш колхозчуларның материалдыг чаагай амыдыралының өзүлдезиниң чугула айтырыгларының бирээзи дээрзин Чөөн-Хемчик районнуң колхозчулары боттарының дүржулгазындан бүзүреп көрүп турар. Бо чылын колхозчу ховулар байлак дүжүттү берип турар. Ам районнуң колхозтарында күрүнениң мурнунга хүлээлгелерни күүседириниң, үрезин болгаш өске-даа фондуларны уруп алырының, күш-хүнинериниге өлбек тараанны алырының аргалары бар.

Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артели колхозчуларга баштайгы авансы кылдыр 28 тонна 726 килограмм тарааны берген. Колхозчу бүрүзү күш-хүнүнүң санынга 1 килограмм тарааны алган. Хову бригадазында Ким-оол, тудугда Норбу-Доржу, чылгычы Менгир-оол оларның кайызы-даа 400 ажыг килограмм тарааны алганнар.

Ажаап алыышкында

Барыын-Хемчик районнуң «Комсомол 30 чылы» колхозта № 2 хову бригадазы дүжүт ажаап алыышкынын организастыг эгелээн. Кызыл-Мажалык МТС-тиң 3 комбайннары август 21-ден эгелеп ажаап алыышкынче киришкен.

Бо аразында район төвүнде тараа хүлээп алыр пунктуже ол колхозтан тоннатонна тараалар кирген. Колхоз биле тараа пунктузунуң аразында 4 автомашина үзүктел чок чоруп турар. Баштайгы хүнде безин 15 тонна арбай дүжүртүнген. Ол колхоз күрүнеге тараа дужаалгазын районнуң өске колхозтарындан мурнап дужаап эгелээн. Колхозчулар бо чылын мурнунда чылдарда болуп көрбээн онза чаагай дүжүттү ажаап ап турар.

Колхоз «Фильгия» деп кызылтастың үрезининге тараан 45 гектар күр черни үрезин участогу кылдыр үскен. Ооң гектар бүрүзүнден 30 центнер дүжүттү алыр деп хүлээнген.

Бо чылын 680 гектар планын 812 гектар кылдыр күүсеткен. Ооң иштинде чүгле кызылтас 402 гектар. Чиңгетарааны санаваска өске культураларның га бүрүзүнден 26 центнерни ажаап алырын хүлээнип турар.

Баштайгы хүнде эш Хуралбайның № 14 комбайны 10 гектарны, эштер Сазанаков, Аржаков олар 8—8 гектарны кескен. Гектардан ортумаа-биле 28 центнерни ажаап алган.

Совет Тыванын 10 чылынга алдар кылдыр социалистиг чаршы калбарган. Ажаап алыышкынны 25 ажыл хүнүнде доозар дээш колхозчулар күүсеиишкинниг ажылдап турар.

Баштайгы тарааны күрүнеге дужааган

Таңды районда Сталин аттыг колхоз август 30-ге чедир 290 гектар черниң тараазын ажаап алгаш, 46 тонна тарааны күрүнеге дужаган. Күрүнеге дужаар тарааларны шөлдөрдө кургадып, арыглап турар. Ылаңгыя Бай-Хаакта тараа хүлээп алыр склаттар чанында 20 ажыг тонна тарааны дужаарынга белеткеп турар. Тараа шөлдериниде тарааны 3 машиналар үргүлчү сөөртүп турар.

Колхозтуң 2 бригадазында 6 комбайннар үзүктел чок ажылдап турар. Оңгар Ховуда эш Ойдупаа бригадирлээн бригада эки ажылдап турар. № 1 бригадада комбайнёр эш Закурдаев августуң 28-те нормазын 120 хуу күүсеип, 24 гектар черниң дүжүлүн ажаап алган.

Тараа хүлээп алыр пунктуда эш Хуназыгга удуртқан 14 кижи киржикчилиг тараа кургадыр бригада эки ажылдап турар. Ында эштер Чыгакпан, Калин-оол, Елизарев олар хүн-нормазын 120-200 хуу күүсеип турарлар.

Süт-Хөл районда

СҮТ-АКСЫ (Телефон-биле). Süт-Хөл районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артели (даргазы эш Метке) тараа ажаап алышкынының талазы-биле районда мурнап чоруп турар колхозтарның бирээзи.

Сентябрь 1-ге чедир тараанны кезилдезин 20 ажыг хуу күүсеткен. Күрүнеге тараа дужаалдазының беш хонуктуг графигин күүсеип турар. Ам 22 тонна тарааны дужаап, ниити планын 25 хуу күүсеткен.

Колхоз тараа арыглаашкынында сортировканы аът күжү-биле ажылдадыр арганы чедип алган. Ол болза, аңаа хүнде ажылдаза чогуур 12 кижиниң күжүн солаан.

«Большевик» колхозка ажылдап берип турар комбайнёр эш Козулин «С-6» деп комбайн-биле 5 хүн дургузунда 82 гектар кылызтасты болгаш арбайны кестирген. Ооң ажаап алган дүжүү 1093 центнер болган.

Эштер Ламажап, Дажы-Серен, Дамбый-оол олларның суттарын чайлаан черлериниң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 20 центнер тараа ажаап алдынып турар.

Колхоз август 30-ге чедир күрүнеге 200 центнер тарааны дужаап, графиктиг планны ыракта-ла ажыр күүсеткен.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ КӨДЭӘ АЖЫЛ-АГЫЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

Кадыг кызылтас дугайы

Делгелгеге сентябрь 3-түң эң солун болуушкуннарының бирээзи болза, күр черлериниң районнарындан келген тараажыларның тараанның Бүгү-эвилел эртемшинчилел институдунуң бөлүк ажылдакчылары-биле ужуражыышкыны болган. Ол инсиутуттуң ажылдакчызы, Сталинчы шаннаалдың лауреады А. Братухин улус ажыл-агыйынга кадыг кызылтастың ужур-дузазының дугайын чугаалаан.

Орустуң кадыг кызылтазы тараанның кайгамчык шынарлары-биле — шилдегер, хөй белоктуг, технология талазы-биле бедик будуштуг болганы-биле кайы шагдан бээр алдаржып келген. Чүгле бистиң чүрттүвүста эвес, харын өске-даа ырак-узак черлерде безин кадыг кызылтасты кеззеде Россияның тараа культураларының дээжизи деп адап келген.

Делегейде кадыг кызылтасты тараан ниити шөлдериниң чартыында ажыг кезии ам ССРЭ-де мөөннешкен.

Ынчалза-даа ол үнелиг культура бисте ам-даа четпес нептерээн. СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш июнь Пленумнарының доктаалдарында Мурнуу-Чөөн Казахстанның болгаш Барыын Сибирьниң районнарынга кадыг кызылтастарны будурерин көвүдедир талазы-биле хемчеглерни айытканындан ол чорук база илереен. Кадыг кызылтасты онза эки дүжүттерни берип турар күр черлериниң кызылтазы деп адап болур. Ол чорук мурнакчы ажыл-агыйларның дүржулгазы-биле бадыктыныган. Кокчетав области Рузаев МТС-тиң ажылдап берип турар колхозтарында 5 мүң ажыг гектар шөлге кадыг кызылтастың дүжүттери гектардан-на 27-ден 33 чедир центнер болуп турар.

Эргиде-даа андарган, ынчалза-даа бок үнүштер чок арыг черлерден кадыг кызылтастың бедик дүжүттерин алыр аргалыының дугайын хөй-хөй колхозтарның дүржулгазы херечилеп турар. Чижээлөөргө, Алтай крайның «Искра» колхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Ефремов кадыг кызылтастың дүжүдүн гектардан-на 58 центнер чедир алган. Алтайда «Байкал» колхозтуң тараажызы П. Варивода ындыг кызылтасты гектардан-на 312 пудту алган.

Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел Академиязы чер ажылының мастерлериниң байлак дүржулгазынга үндезилээш, Барыын Сибирьге болгаш Казахстанга күр болгаш куруккан черлерге кол нургулайында кадыг кызылтастың сорттарын тарыырын сүмелеп турар деп эш Братухин дыңнаткан.

Далган тыттырар үлетпүрүн, сөөлгү чедиишкиннери-биле эскурсантылар танышканнар. Дээрбелериниң будурукчулуун бедидер арганы берген кадыг кызылтастың тускай дээрбезин чоокта чаа ажыглалга киирген.

Ужуражыышкынның түңнелиниле кадыг кызылтастың далганындан белеткээн макарон болгаш крупа кылыгларын көргүскен.

(СЭТА).

„Урал" деп павильон.
Фото Н. Грановскийнии.

„Поволжье" деп павильон.
СЭГА-ның пресслишези.

Школа чанында дүржулга участогу

1953—54 өөредилге чылында Бии-Хем районнуң бүгү-ле чеди чыл болгаш ортумак школаларынга школа чанының участоктарын тургускан.

Туранның ортумак школазы (директору А. В. Селина), Хадыңның чеди чыл школазы (директору Маады Алдын-оол) школа чанында участоктарны долгандыр херимнээш, ногаа үүлдерин тарып олурткан. Ылаңгыя, ортумак школаның участогунда капустаның 2 сортузун (столованың болгаш мал чеминиң), картофель, марковь, памидор, редис, декаративтиг тоорук, виктория болгаш өске-даа үүлдерни олурткан.

Участокта Ивановск областың Сталин аттыг колхозунуң Шуй станциязындан эккелген капустаның «Василевская» деп сортун шенеп турар. Капустаның бо сорту орай быжар болгаш га бүрүзүнден 780 центнер чедир дүжүт бээр. Өстүрүп турар капусталарның үнүүшкүнүн биология башкыларының удуртулгазы-биле өөреникчилерниң кылганы ирик-өдектиг хааржакчыгаштарга өстүрген.

Яровизастатынган болгаш яровизастатынмаан үрезиннерлиг картофельди дөрбелчин-уланчак арга-биле болгаш глазкалыг аргалар-биле олурткулаан. Картофельди майның эгезинде глазкалап олурткан, оларның чемиштери өзүп келген.

Участокта Ермаковск райондан эккелген сад викториязы бар. Ол баштайгы чылында-ла эки дүжүттү бергилээн. Участокта олурткан 8 яблонялар (сыптар) эки үнгүлээн. Ооң 3 сотых черинде инекка-раа кат үнүп турар. «Василевская» капуста элээн каш килограмм деңзилиг, улуу-биле боттаныш өскен. «Кызыл тараачын» ыр. Күскү аажаап алыышкынының соонда делгелгени организастап, ооң түңнелин үндүрер деп турар.

Туранның ортумак школазының V класы школа чанының участогунга практиктиг кичээлди чорудар.

Бедик будурукчулуг ажыл

Таңды районнуң Бай-Хаак МТС-тиң № 3 трактор бригадазы (бригадири эш Хабаров) Ленин аттыг колхозтуң тараа шөлдеринге ажылдавышаан, планныг онаалдаларны ажыр күүседип турар. Бо бригада районда бир дугаарында чайгы чер андарылгазын доосқан, күр черлер шиңгээдип алырының планын ийи катап ажыр күүсеткен болгаш 1955 чылдың тарылгазынга хереглөөр күскү чер андарылгазын чедиишкинниг доозуп турар.

Бо бригаданың тракторизи эш Куулар Бюрбүш хүн-бүрүде 12,5 гектар ортумак өөлчег нормазын ажылдап, ажылының шынары эки болуп турар. Трактористар Бутонаев, Селигеев, Чумаков чайын андарган черлериниң ажаалгазын үлегерлиг хандырган. Чайын андарган черлерни болгаш эрте андарган черлерни үш катап агротехниканың бүгү негелделерин өзүгаар культивизацияны чоруткан.

1955 чылда бедик дүжүт алыры-биле ук бригада эрте хуусааларда 440 гектар күр черлерни андарган, ынчаарга ол черлериниң 162 гектары хараганныг черлер болган, ол черлерни дискалыг аар илиирбиле ийи катап болбаазырадып ажылдаан, ам ооң кыры дески болгаш хөрүүн четчир шыктыг болуп турар.

Ленин аттыг колхозтуң бо үеде, 1955 чылдың дужүдүнде белеткеп алган чери 1954 чылда херек кырында турган тарылга шөлүнден 15 хуу хөй болуп турар.

Бо чылын үш дугаар трактор бригадазы 15 аът күштүг трактор бүрүзүнге 430 гектарны ажылдап кылган. Кывар чүүлү камнаарының болгаш бир гектар чымчак чер андарарының үнезин чиигедириниң талазы-биле хүлээлгезин бригада чедиишкинниг күүсеип турар. Ам камнап алган кывар чүүлү чаорби центнер ажыр турар. Бо бүгү эки көргүзүүлер болза трактор бригадазы бот-орулга чарылгалыг болур чорукка шилчээниниң түңнели болган.

Бот-орулга чарылгага шилчээн чорук болза, механизаторларның чогаадыкчы идепкейин дыка көдүрген. Бир эвес МТС-тиң бүгү бригадаларында НАТИ деп трактор-биле дискалыг чаңгыс лущильник кожуп алгаш ажылдап турда, комсомолчу эш Чумаковтуң эгелекчи саналы-биле үш дугаар бригадада ындыг трактор ийи лущильниктиг ажылдап турар. Бо болза, трактор бүрүзүнүң ажылдап кылырын ийи катап көвүдеткен.

Бодунуң ажылын чаартпышаан, техниканы долузу-биле ажыглаар демисеалги чорудуп турган ук бригада күш-ажылдың будурукчулуун дыка бедидерин чедип алган. Чижээ, часкы тарылганы 6 хонук иштинде чоруткан, ол болза, өөлчегде ажылдың нормазын ортумаа-биле 144 хуу, чайгы чер андарылгазын 128 хуу, күр чер андарылгазын 143 хуу күүсеип, өске-даа ажылдар талазы-биле эки көргүзүүлерлиг болуп турар.

В. И. Чапаевтиң мөчээнинден бээр үжен беш чыл болганы

Кызыл Армияның талантылыг командирлериниң бирээзи, хамааты дайынның маадыры, коммунист Василий Иванович Чапаевтиң тулчуушкунга мөчээн хүнүнден бээр сентябрь 5-те 35 чыл болган. Найыслалдың будурулгелеринге, албан черлеринге, Москва гарнизонунуң кезектеринге, шериг училищелеринге В. И. Чапаевтиң дугайында илеткелдерни болгаш беседаларны чоруткан, хамааты дайынның киржикчилери киришкен кежээлерни эрттирген. Совет Армияның Төп Бажыңының залдарының бирээзинге делгелге организастаан. Ында хамааты дайынның алдарлыг маадырының амыдыралының болгаш дайынчы чорудулгазының дугайында 100 ажыг экспонаттарны, документилерни, фотографияларны болгаш өске-даа материалдарны делгээн.

Сентябрь 3-те политиктиг болгаш эртем билиглери нептередириниң талазы-биле Бүгү-эвилел ниитилелиниң төп лекторийинге кежээ болган, аңаа «В. И. Чапаевтиң дайынчы оруу» деп илеткелди Чапаев дивизиязының эргиде артиллерия начальниги генерал-полковник Н. М. Хлебников кылган.

Чапаевтиң дайынчы соратниктери П. С. Евлампиев, М. А. Попова, А. А. Осинкин болгаш өскелер-даа сактыышкын кылып чүве чугаалаанар.

Ооң соонда «Чапаев» деп кинофильмни көргүскен.

(СЭТА).

Чадаана МТС-тиң ажылында четпестерни дарый чайладыр

Чадаана МТС-тиң удуртукчулары (директору эш Толнин, кол инженери эш Дубовцев, код агроному эш Поминов) тараа ажаап алышкынынга, эң харысалгалыг ажылга белеткелди боттарынылыбиле «дооскан» турганнар. Комбайннёрлар даалганы алган. Ажаап алышкынга ажыллаар техниканы колхозчу шелдерге чедирген. Ам чүү херек боор? Шупту белен!

Херек кырында байдал ындыг эвес, ооҗургап болбас деп чүвени дораан көргүскен. Районнуң Калинин аттыг, «Коммунизмче орук», «Большевик» колхозтарының тараазы МТС удуртукчуларының маңаа турган хуусаазындан эрте быжа берген. Өске колхозтарга аралап кезишкин база эгелээн. Комбайн агрегаттары ажаап алышкынче кирипкен. Комбайнёрлар И. Доржу, А. Котельников (Калинин аттыг колхозта), Полещук («Коммунизмче орук» колхозта) олар ажаап алышкынның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле комбайн агрегадының бүдүрүкчүлүг ажылын көргүзе бергеннер. Ол баштайгы чедишкиннерни улам быжыглаары МТС-тиң удуртукчуларының хүлээлгези турган. Ынчалзажок ындыг болбаан.

Август 28-те Калинин аттыг колхозта комбайнёр эш Котельниковтуң «Сталинец-6» деп комбайнының бир чугула кезээ үрели берген. Ынчангаш ол комбайн сентябрь 1-ге чедир, тодаргаймарга, 2 бүдүн чартык хүнде ажылдавайн барган. Ол үрелишкин МТС-тиң кол инженери эш Дубовцевке баш удур көрдүнмээн болуушкун апарган. Эш Котельников мынчап хомудап турар: «Бир эвес комбайнымга үрелишкин болбаан болза база техниктиг дузаны дүрген чедирген болза (мен чүгле бо чылын комбайнёр хүлээлгени эдилээн мен) август 25-тен сентябрь 1-ге чедир 50 га черниң тараазын аңдаган эвес, харын чүс га чедирген турар ийик мен». Бир чижек ындыг.

Оон ынай ол-ла колхозта ажылдап турар комбайнёр эш И. Доржуның «С-4» деп боду чоруур комбайны бүдүн чартык хүнде ажылдавайн барган. Чылдагааны чогум чүдел? Автол деп чаар материал чок апарганында болган. Комбайнёр ол дугайын учётчик эш Деспижекке баш бурунгаар сагындырып каан турдала, хемчег алдынмайн барган. Бир эвес ол комбайн соксаал чок ажылдаан болза, комбайнёр И. Доржу август 25-тен сентябрь 1-ге чедир чүгле 50 га черниң тараазын эвес, харын оон хөй га черниң тараазын алган турар ийик.

МТС-тиң ажылында четпөтер чүге бар апарганы? Маңаа хамыктың мурнунда чаңгыс-аай удуртулганы (единоначалие) сагызайн турарында болур. Аңаа мындыг - чижекти кирип болур. Август 28-те, Калинин аттыг колхозка комбайннар үрелип турар хүнде, МТС-тиң гараж эргелекчизи Иванов Чыргакы-Аксынга директорнуң чиик машиназын мунуп алгаш, балыктап шаап турган фактыны көргүзерге-ле четчир. Өске сөс-биле чугаалаарга, машина паркын директор эвес, а гараж эргелекчизи бүрүн эргелиг башкарып турар.

Дүжүт ажаап алышкыны МТС-ке хенертен болган «таварылга» кылдыр көрген-даа дижик бис. Херек кырында байдал ындыг эвес деп чүвени херечилеп турар. МТС трактор ажылының чыл планын баштайгы чартык чылда чүгле 43 хуу, а август 20-де—52,12 хуу күүсеткенин база комбайннар болгаш ескеда кезээ ажыл-агый машиналарының септелгезин болдунмазы-биле саадатканын көргүзерге-ле четчир барымдаа болур. Оон ынай МТС чайгы кур чер аңдарылгазының планының күүселдезин үскен, алы ону чүгле 62 хуу күүсеткен.

МТС-те чаңгыс-аай удуртулганың чогу, бар четпестерниң төрүтүнүп келгени чүүден болганы? Моны чүүн-даа мурнунда партийжи-политиктиг болгаш партийжи организастыг ажылдың кошкак тургустунганы-биле тайылбырлап болур. Чижээлээрге, МТС-тин комбайн агрегаттарынга политиктиг бөлүктер (группалар) тургустунган, олар партийжи-политиктиг ажылды боттандырган, партийжи-организастыг ажылга улуу-биле дузалаан турар ужурлуг дээрзи биллингир. А херек кырында ол ажылдарның кайызы-даа чорбайн турар. МТС-те партия эге организациязының секретары эш Ширинди-вин чоокта ажылдап эгелээн болза-даа, бодунга хамаарышкан ажылдарны боттандырып киритперинге четчир үе аңаа турган. Ынчалзажок эш Ширинди-вин ажылче кирериниң мурнунда «өрениң көөр» дээр хөөнден ам-даа чарылбайн турары—партийжи удуртулганы боттандырып эгелээни ол эвес.

Үстүнде айыткан четпестерни эдип алырынга четчир шаг-үе-даа, болдунар аргалар-даа бар.

С. ТАМБА.

Агитмассалыг ажыл чоруваастаан

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозта малга сиген белеткелиниң болгаш дүжүт ажаап алышкынының хайнышкынныг ажылдарының үезинде колхозчуларның ортузунга партийжи агитациямассалыг ажылдар чоруваастаан.

Колхозта партия эге организациязының секретары Монгалбин болгаш комсомол эге организациязының секретары Дагба олар чугула кампаниялар үезинде хову ажылында бригадаларга болгаш звеноларга агитаторларны быжыглаваан, партийжи комсомолчу удуртулганы сулараткаанынлан ында солун номчулгалары, агитхуудустар, хана солуннар болгаш хүн бүрүнүң ажылында мурнакчыларны илередип демдеглеп турар хүндүлел самбыраларын часкы кампания ажылдарын соонда чаңгыс-даа катап үүрбээн.

Чуртакчы чонга болгаш колхозчу ажыл-ишчилерге культура-массалыг ажылдар, кино, концерт шуут көзүлбестээн.

С. СЫРАТ-ООЛ.

Малдың уксаазын өкижидип турар

Сөөлгү беш чылдарның дургузунда Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг колхозунуң баштаар чери, малчыннары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери чуртту малын уксааландырар талазы-биле эвээн ажылдарны чоруткан.

Симменталь уксаалыг бугалар-биле тыва инектерни эдериштирген түннелинде, олардан төрүтүнүп, өзүп үнген ол уксааның мыйыстыг бода малы 185 баш четкен, оон иштинде саар инектер база бар. 1.300 хойлар каракуль болгаш меринос, 1100 өшкүлер ангор уксаалыг болуп турар. Колхозтуң нинти чылгызындан дөн уксаалыг, улуг, боткур, күштүг шырак база чедер, маңнаар аттар болгаш белер 300 баш чедир өскен. Хаван фермазында эки уксаажытынган 52 хаваннар бар.

Колхозчу малчыннар уксаалыг малдарның баш санын өстүрер дээш орадашпышаан, оларның продуктулуун бедидер дээш кичээнгей салып турар. Меринос уксаалыг хой бүрүзүнден 2 килограмм, ангор уксаалыг өшкү бүрүзүнден ортумаабиле 3 килограмм дүк алдынган. Колхозчу малчыннар болгаш мал ажылының тускай эртемниглери малдың уксаазын улам экижидер, оон продуктулуун бедидер дээш ам-даа улуг ажылдарны чорудар ужурлуг.

С. СУНДУП.

Эки эгелээшкин

Эш Т. Белова Таңды районнуң Сосновкада тыва чеди чыл школазында бойдус, география эртемнерин башкылап турар. Оон эгелекчи саналы-биле бо чылын школага бир дугаарында-ла школа чаныңы дуржулга участогун организастаан. Оон шөлү 0,25 га. Ында ногаа культураларын база чамдык кат чиметиг ыяштарны ажаап өстүрериниге эш Белова 19 өреникчилерни өреткен.

Дуржулга шөлүнүң ажылы районда бирги черни алган. Чазын тараан 100 дөс ранетка, яблони үнүштериниң 60 хуузу эки үнген. Аныяк башкы Белованың кылган ажылын башкыларның август чөвүлел хуралы үнелеп көрген. Районнуң бойдус эртеминиң 16 башкыларын, 21 өреникчилерин олче экскурсиялаткан.

Ю. ДОРЖУ.

Ажылды шапкынчыдар

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозу малга четчир чем белеткээриниң ажылын июнь айда-ла эгелээн. Колхозтуң сиген шөлүнде 4 бригада ажылдап турзадаа, оларның кылган ажылының шынары кончуг куду болуп турар.

Шуурмакта 16 кижи киржикчилиг сиген кезер бригада планын күүсетпээн болгаш кескен бичии сигени үр чыткаанының уламындан карарты кадып үрелип калган.

С. СЫРАТ-ООЛ.

Тудугларның планын долдур күүседир болгаш шынарын экижидер

Улуг-Хем районнуң кедээ ажыл-агый артельдериниң колхозчулары партияның болгаш Чазактың улуг сагыш салышкынынга даянгаш, чаа колхозчу суурларны тургузар талазы-биле биче эвес ажылдарны чоруткан. Районнуң партия, совет, кедээ ажыл-агый органнары бо дугайында эвээн чамдык хемчегларни алган. «Партияның XIX съездизи» колхоз (даргалы эш Сырбыкай), ында эш Хаа-Дамба бригадирлээн доктаамал тудуг бригадазы 63 кижи составтыг, 17 ажылчын аттарлыг, 10 тергелиг, бир автомашиналыг болгаш пилорамалыг ажылдап турар.

Бригада бо чылын 17 чурталга бажыңнарын тудар планныг, оон иштинден 10 бажыңны тудуп доосканы болгаш ажыглалда киирип турар. Оон өске 7 бажыңның тудуу чоруп турар болгаш бо чылын бүрүн ажыглалга кирер. Тудугжулар арткан чылда шала кылдынган 13 бажыңнарны бо чылын четче туткаш, бүрүн ажыглалда киирген. Колхозта чеди чыл школазы туттунган болгаш 20 бызаа, 80 инек кирер кажааларның тудуу кылдынып турар. Партия эге организациязының секретары эш К. Шивит-оол тудугжуларын ортузунга партияның агитас-массалыг ажылын доктаамал боттандырып келген, агитаторлар солун номчулгазын, беседаларны үргүлүү чорудуп, хана солунун үүктел чокка үндүрүп, көргүзүг самбыразын делген, чарыштың түннелин кылып турар.

Тудуг бригадазы Бүтү-эвилелдин кедээ ажыл-агый делгелгезинге киржир эргени чедип алыр дээш районнуң бүтү колхозчу тудугжуларын социалистиг чарышка кыйгырбышаан, чаа хүлээлгелерни алган. Тудугжуларның ол эгелекчи саналын СЭКП райкому болгаш район Советиниң күүсекчи комитеди деткээн. Ол санал колхозтарның тудуг бригадаларының хураларынга изиг үүлдүгүүнүүшкүн-биле хүлээп алдынган болгаш хүлээлгелер алдынган. Ам хамык ужур болза, социалистиг хүлээлгелерниң үре-түннелдиг күүселдези дээш демисежири болур. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң тудуг бригадазы (бригадири эш Чепраков) бо чылын 15 чурталга бажыңнарын тудар. Ам 8 бажыңның тудуу доозулган болгаш чүгле крышалаары арткан, 2 бажың бүрүн ажыглалда кирген. Оон арткан бажыңнар чогуур хуусаада бүтү дерии-биле туттунган турар. Эрткен чылда шала туткан 3 бажын бо чылын четче кылдынгаш, ажыглалда кирген. Бригада 600 баш хой кирер 2 кажааны, 34 баш кирер бызаа кажаазын туткан болгаш хаван кажаазының ханазын тудуп доосканы.

Ындыг-даа болза, чамдык колхозтар тудуг планын күүсетпейн турар. Бо чылын чурталга бажыңнарының планы чүгле 50 хуу, чаш мал кажааларының тудуу 42 хуу, хой кажааларының тудуу 33 хуу күүсетинген. Инек, хаван, күш кажааларының тудугларының планы база-ла күүсетинмээн. Тудуг планының күүсетинмейн турарының кол чылдагааны болза, районнуң партия, совет организациялары, колхозтар баштаар черлери болгаш МТС шинтпирлиг хемчегларни албайн, колхоз бүрүзүнге бүтү талазы-биле четчелеген тудуг бригадазын доктаамалы ажылдаттайн турарында болур.

Колхоз тудугларынга тодаргай удуртулганы хандырар, ажылды эки организастаар болза план күүсетинер. Барык-ла июльдуң төнчүзүнге чедир тудугларга хереглезе чогуур ыяштың 50 хуузу кестинген болгаш оон чүгле 25 хуузу тудуг участоктарында сөөртүнген. Тудугларның темпизин дүргедир болгаш тудуг ыяжын план ёзугаар четчири-биле белеткээр херек. Эвээн хөй туйбу, саман, чугай, даш дээн ышкан тудуг материалдары колхозтарда белеткетинзе-даа, олар хереглелге ам-даа ыракта четпес. Артельдер 322 мун 900 туйбуну, 200 мун саманны, 192 тонна чугайны, 900 кубометр дашты бүрүн белеткеп алыры негетинин турар.

Маленков аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг колхозтар инек, бызаа кажааларының чамдык чаа тудугларын доосканы. Ындыг-даа болза, колхозтарда инек кажааларының чаа тудугларының планы күүсетинмээн. Колхозтар план ёзугаар инектерге чаа кажааларны хуусаазында тудуп доосканы турар ужурлуг. Жданов аттыг, Калинин аттыг, Мичурин аттыг, Маленков аттыг колхозтарның баштаар черлери хлеб быжырар черлериниң тудугларын өөрүтпейн турганы четпес. Ялы, чунар-бажың, дарганнаар, хлеб быжырар черлер, складтар тудар планныг чамдык колхозтар ол тудугларын бо чылын доозары чугула.

Сталин аттыг колхоз бо чылын 15 чурталга бажыңнарын тудар турган, оон иштинден 9 бажыңны тудуун чорудуп турза-даа, бүрүн доосканы, эрткен чылда шала кылган 10 бажыңның тудуун ажыглаа чедир доосканы болгаш артель баштаар чери тудуг талазы-биле ажылды кончуг сула чоруткан. Мичурин аттыг колхоз 10 чурталга бажыңының 6-зын туткан, эрткен чылда шала кылган 10 бажыңнарының чүгле 2-зин бо чылын ажыглалга киирген. Ол колхозтарның баштаар черлери бар күштерни болгаш бүтү болдунар аргаларны чөп ажылап турган, чаа тудугларның планын күүседирин чедип алыр херек.

Киров аттыг колхозтуң тудуг бригадазы (бригадири эш Дамдын-оол) дуржулгалыг десятник хирезинде 7 бажыңны чаңгыс-аай телевилел барымдаалавайн тудуп турган. Ындыг четпестерни моон сөңгаар болдурбас херек. Сорулга болза, тудугларның сан талазы-биле планын күүсетпишаан, шынарын экижидер дээш онза кичээнгейни салыры болур.

МТС колхозтарга 2 мун кубометр тудуг ыяжын сөөртүп бээр турган, чүгле 383 кубометрни сөөртүп берген. Колхозтар тудуунга МТС-тиң талазындан боттуг дузалажырының хемчеглери негетинин турар. Колхозтар тудуунуң ажылын экижидер хемчеглер дугайында бодунуң шинтпирлериниң күүселдези дээш СЭКП райкому болгаш район Советиниң күүсекчи комитеди колхозтарны тудуг талазы-биле тодаргай удуртуру улуг күзенчиг. Райпо колхозтарга шифер, шил, кадаглар болгаш оон-даа өске тудугга херектиг чүүлдерни садыгаарын калбартыры чугула.

Т. ХОВАЛЫГ.

«Шынның» корреспондентизи.

Күш-хүнүнүң минимумун колхозчу бүрүзү күүседир

Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг кедээ ажыл-агый артелиниң бүтү кежигүннериниң хуралы болган.

Күш-ажыл кылып шыдаар бүтү колхозчулар күш-хүнүнүң минимумун ыяавыла күүседир дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга үндезилээш база область Советиниң күүсекчи комитединиң болгаш СЭКП обкомунуң шинтпирлерин удуртулга болдурбушаан, колхоз бүдүүлгезинде колхозчу бүрүзү бир чылда 160 күш-хүнүнүң минимумун ыяавыла ажыллап алган турарын колхозчуларның нинти хуралында шинтпирлээн.

Күш-хүнүнүң чаа доктаатынган хемчээли-биле холбаштыр артель баштаар чери бо чылдың январь 1-ден август 1-ге чедир колхозчуларның ажылдап алган күш-хүннериниң түннелин үнүрген.

Күш-ажыл кылып шыдаар 190 колхозчулардан 117 кижи күш-хүнүнүң минимумун ажыр күүсеткен. Оон иштинде чылгычы Хөлбер-оол 963, колхозчулар К. Сарыг 655, К. Биче-уруг 463, Донгак Серенмаа 745, Т. Янмаа 595, Х. Дытпал 681 күш-хүннерин ажылдап алганнар.

Чеди ай дургузунда 12 колхозчулар күш-хүнүнүн минимумун ажылдап албаан болган.

Ам сорулга болза, колхозчу бүрүзү күш-хүнүнүн минимумун күүседири болур.

Колхозчуларның күш-хүннериниң түннелин саадатпайн кылыр херек

Колхозтуң хову, тудуг бригадаларының бригадирлери, мал фермаларының эргелекчилери колхозчуларның ажылдап алган күш-хүннериниң санын хүн бүрүде демдеглээр, отчётун ай санында бухгалтерияга доктаамал киирер хүлээлгелиг. Ынчалзажок турбуже, Улуг-Хем районнуң Маленков аттыг колхозунуң хой фермазының эргелекчизи эш Чымба ол хүлээлгезин ёй-шаанда күүсетпейн турар.

Колхозчулар Агбай-оол, Таякпан олар март 4-тен бээр колхозтуң 712 баш шээр малын ажаап, кадарып келген. Ферма эргелекчизи эш Чымба ол хойжуларның ажылдаан күш-хүннериниң түннелин бухгалтерияга мынчага чедир киирбээн.

Хойжуларның күш-хүннерин колхозчу күш-ажыл дептеринде киир демдеглевээн чорук болза, оларның шыны-биле ажылдап алган күш-хүннерин будалдырар, самчыгдаар дээн бир янзы орадажышкын болур-дур. Ындыг четпестерни дүрген чайладыр херек. Колхозчуларның кылган ажылының аайы-биле күш-хүннерин хүн бүрүде демдеглээри, оон отчётун ай санында кылган турары онза негетинин турар.

Х. ТЕМБИРЕЛ.

Социализм үезинде бүдүрүлге харылзааларының болгаш бүдүрүкчү күштериниң бот-бодунуң аразында харылзаазы кандыгыл

Социализм үезинде бүдүрүлге харылзааларының үндезини болза, нинтилелдиң үргүлчү өзүп турар хереглелдерин максимальдыг хандырарының эрге-ажыктарынга бүдүрүлгени болгаш материалдыг чазаг чүүлдериниң хуваалдазын чөптүг, план ёзугаар чорудып турар бүдүрүлгениң чепсек-хереклерининде нинтининиң өнчүзү болур.

Социализмниң байдалдарында бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң характери-биле долу дүгжүүшкүнде турар болгаш оларның кызыгаар чок хөгжүлдезинге делгем арганы берип турар. Бүдүрүлгениң чепсек-хереклерини нинтилештиргениниң түннелинде социалистиг улуг бүдүрүлгелер тургустунган, улуг машина техниканы калбаа-биле шинчээдириниң болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарының аргазын оларга хандырган. Нинтилештиргген өнчүнүң үндезининге социалистиг күрүне бүдүрүкчү күштерни чөп сыныраран, бүдүрүлгени специализастаарын болгаш кооперастаарын организастап турар. Оон ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчү эвес чарыгдалары чайлагынар, чоннуң бүдүрүлгеге деп бөйдалыг киришкен турары хандыртынар, бойдустуң байлактарын план ёзугаар шинчээлип алырынга болгаш эн-не долу ажыглаарынга бүтү таарымчалыг байдалдар тургустунар.

Бистиң чуртувустуң болгаш улус демократиязының чурттарының дуржулгазының көргүзүп турары болза, бүдүрүлгениң чепсек-хереклеринге чүгле нинтиниң өнчүзү бар болуп турары-биле амгы үениң бүдүрүкчү күштерин чедишкиниг хөгжүдүп болур. Социалистиг бүдүрүлге харылзаалары социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдезинге кол болгаш шинтпирлиг күш болур деп чүвени айтып турар.

Социалистиг экономиканың артыкшылдының ажыглап турган, партия болгаш чазак улус ажыл-агыйының улуг көдүрүүшкүнүн организастап турар. Совет күрүне чүүн-даа мурнунда, планныг чурум-биле аар индустрияның дүрген хөгжүлдезин организастааш, улус ажыл-агыйының ол шинтпирлиг адырын хөгжүдеринче кол күштерни болгаш чепсек-хереклеерни угландырган. Оон түннелинде бистин чуртувус дыка кыска хуусаада хожуулангай аграрлыг чурт турганындан мурнакчы индустриалдыг чурт болу берген. Ажыл-агыйның социалистиг ешемазының артык күштүүнүн ачызында кестүп көрбээн дүрген темпилер-биле үлетпүр хөгжүп турар. Улуг үлетпүрүнүң продукциязының нинти үндүрүлгези 1913 чылдың деннелинден 1952 чылда 27 катап ашкан, бүдүрүлгениң чепсек-хереклеринин бүдүрүлгези ол-ла үениң иштинде 47 катап өскен. Чиик болгаш аңыс-чем үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге база кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге улуг чедишкиннер чедип алдынган. Социалистиг экономиканың күчүлүг индустриалдыг суурунга даянып алгаш, совет күрүне сөөлгү үеде хереглел чүүлдерин бүдүрер темпини күштелдирген, кедээ ажыл-агыйның улуг көдүрүүшкүнүн организастап турар.

Капиталистиг нинтилел кажан буржуаз бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң характери-биле дүгжүп турар үезинде-даа, харын мырыңай көдүрүүшкүнүн чылдарында безин экономиканың хөгжүлдезинге ындыг чедишкиннерлиг турбаан болгаш турун шыдавас-даа. Капитализмниң нинти кризилиниң үезинде капиталистиг чурттарның экономиказы он-оон чылдарның иштинде чаңгыс черге таптап турар, ажылчы масселларның аш-түренги, ажыл чок чоруу күштелир. Капиталистиг экономиканың чаңгыс черге таптап турупкан байдалы болза бүдүрүкчү күштериниң характери-биле бүдүрүлге харылзааларының ыяавыла дүгжүр хоойлузунуң үндезин бууразашкынының лугайын херечилеп турар. Буржуаз бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң характерининдиг моондак кылдыр хуулганы ол болур.

Социализм үезинде бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң характерине ыяавыла дүгжүрүнүң хоойлузу үндезинибиле канчап-даа чөрчүтүнмес, чүге дизе, кижилериниң харылзаалары бүдүрүлгениң чепсек-хереклеринге бүтү нинтиниң өнчүзү-биле бадыткатынын турар. Ол байдал нинтилел иштинге чөрүүлдөлерни болдурбайн турар. Ынчангаш социализм үезинде бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге таптап туруптар чорук турбас ужурлуг. Моон-биле холбаштыр социалистиг бүдүрүлге харылзааларының бүдүрүкчү күштериниң характери-биле долу дүгжүрүн өлүг, хожудангай чүве кылдыр көрүп болбас.

Дыка шимчеңгир болгаш революсчу элемент болур бүдүрүкчү күштер үзүктел чок хөгжүп турары билдингир. Ынчалза-даа бир эвес нинтилел бүдүрүлгезиниң бир талазы—бүдүрүкчү күштер өскерилип, хөгжүп турар болганда, бүдүрүлгениң өске талазы—бүдүрүлге харылзаалары өскерилбейн артып калбас. Бир эвес ындыг болбас чүве болза, бүдүрүкчү күштериниң болгаш бүдүрүлге харылзааларының чаңгыс-аай болуру үрелген турар ийик, оларның чаңгыс-аай болур чоруу чокка нинтилел бүдүрүлгезиниң чедишкиниг хөгжүлдези болдунмас ийик. Бир эвес хөгжүп турар бүдүрүкчү күштериниң өскерилгениниң хамаарыштыр база ол өскерлиишкиннерге дүүштүр бүдүрүлге харылзаалары өскерилбес болгаш болбаазыравас турган болза, социалистиг бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериниң кол болгаш шинтпирлиг шимчедикчизи болур ролюн күүседири соксай берген турар ийик.

Бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинин болуушкуну болгаш социалистиг бүдүрүлге харылзааларының болбаазыралы чөрүүлдөлерни чайлатпайн турар. Капиталистиг нинтиделге болларга мында чөрүүлдөлер өске характерлиг болуп турар. Ол чөрүүлдөлер удурланышкак байдалдыг эвес, өзүлдениң түр чөрүүлдөлери болур, социалистиг нинтилел боду-ла оларны болдунуң хөгжүлдезинин чорудулгазында ажып тиилеп турар.

Социалистиг формацияның мурнундагы нинтилел-экономиктиг формацияларга—кул эдилел нинтилелинге, феодализм болгаш капитализм үезинде—бүдүрүкчү күштер болдунуң хөгжүлдезинин хире шаанче бүдүрүлге харылзаалары биле эптеш чок чөрүүлдөлерге таваржып турган. Ол чөрүүлдөлер болза революстуг эргилделериниң экономиктиг үндезини болуп турар, оларның түннелинде нинтилелдиң бүдүрүлге харылзааларының өзе берген бүдүрүкчү күштер-биле тур дүгжүүшкүнү тургустунар. Бүдүрүкчү күштериниң характери-биле бүдүрүлге харылзааларының ыяавыла дүгжүр экономиктиг хоойлузу нинтиделдиң үези эрткен, эргижиреэн күштериниң талазындан эң күштүг улуранышкынга таваржыр, чүге дизе ол хоойлу ук күштериниң материалдыг эргежыктарынга дээш бээр. Мынчангаш эңгылыг нинтиделге ол хоойлу ангылар демиселиниң чорудулгазында, эргижиреэн нинтилел тургузуун эвээн деннилгелиг нинтилел тургузуу-биле революстуг солуштурарының чорудулгазы-биле болунга орукту үндүре бээр.

Социалистиг нинтилел-экономиктиг формацияның мурнунда формациялардан мөлчүкчү ангылар чок нинтилел болур социалистиг нинтилелдиң ылгалы болза, бүдүрүлге харылзааларын бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинин чаа деннелибиле дүүштүреринге чогуур үезинде чедирер аргалыг болуп турары, ооң-биле нинтилел тургузуунуң үндезиннерин бүтү нинтининиң эрге-ажыктарынга быжыглаары болур. Бүдүрүкчү күштериниң характеринге бүдүрүлге харылзааларының ыяавыла дүгжүрүнүң экономиктиг хоойлузунуң негелделерин барымдалааш, ол хоойлуларны ажыглавышаан база аңаа даянмышаан, партия болгаш чазак өзүп өлүрер чөрүүлдөлерни чогуур үезинде көрүп илередип турар болгаш оларны ажып тиилээр, оларның аразынга улурланышкынны болдурбайн, бүдүрүлге харылзааларын бүдүрүкчү күштериниң өзүлдезинге таарыштыр тургузар дээш хемчегларни ап турар.

Мынчангаш ССРЭ-де социалистиг бүдүрүлге эңдере бүдүрериниң экономиктиг кризистерин, ажыл чок чорукту, орун былаажыр демиселди, капитализмге таарышкан база бүдүрүкчү күштерни чаңгыс черге таптап туруптарынга болгаш үрегдээринге чедирер өске-даа болуушкунларны билбес.

Социалистиг бүдүрүлге харылзааларын болбаазырадыр оруктун базым бүрүзү социалистиг нинтилел тургузуун быжыглаарынга чедирер, ол болза, бисти нинтилел харылзааларының эң бедик хевиринге—коммунизмче чоокшуладып турар.

Кажан бүдүрүлгениң кол чепсек-хереклери нинтилештинген база эрге-чагырга тараачыннар-биле эвиледешкен ажылчын аңгының холунда турар байдалдарда, бүдүрүлге харылзааларының чаартылгазы чаза тевишкиннер чокка болуп, ажылчы чоннарның деткимчезинге даянгаш, партия болгаш чазактың инициативазы-биле медерелдиг боттаныр.

Кедээнің социалистиг чаартылгазының талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чоруткан хемчеглери оон тода чижээ болуп болур. Чээрби чылдарның төнчүзүнде кедээге үүрмек тараачын ажыл-агыйларның коодан турганы болза бистин чуртувуска бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезин саадатып турар апарганы билдингир болгай. Кедээ ажыл-агыйның үүрмек бүдүрүлгези үлетпүрү чиг-эт-биле-даа, а хоорайның чурттакчы чонун—аңыш-чем-биле-даа хандырбайн турган. Үүрмек ажыл-агый тракторларны болгаш кедээ ажыл-агый машиналарын ажыглап шыдавас турган. Машина техниказын ажыглап шыдаар аргажок турган, тараачын ажыл-агыйлар кедээ ажыл-агый продукциязының бүдүрүлгезин дүрген көөдүлирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин хандырып шыдавайн турган.

Хөгжүп турар социалистиг бүдүрүкчү күштер-биле кедээде эрги биче бараанныг бүдүрүлге харылзааларының аразында тургустунган чөрүүлдөлерни ажып тиилээрде социалистиг улуг чер ажылын тургузары эргежок чугула турган.

Партияның болгаш чазактың инициативазы-биле, ажылчы тараачыннарның деткимчези-биле чоруткан кедээ ажыл-агыйның коллективизациязы совет нинтилелдиң экономиктиг хөгжүлдезинин тургустунун келген негелделерин шинтпирлээн. Үүрмек тараачын ажыл-агыйларны колхозтарже каттыштырганы болза, кедээ ажыл-агыйга улуг машина техниканы ажыглаарынга, кедээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн хажык чок бедидеринге таарымчалыг байдалдарны хандырган.

МТС-терни организастаарының аргазы биле партия болгаш чазак колхозчу тургузугнун индустриалдыг, материал-техниктиг базазын кыска хуусаада тургускан. Ам чүгле колхозтарның тургустунганы чер эвес, харын кедээ ажыл-агыйның эң чугула машиналары болгаш дериглелдери күрүнеге хамаарыжып, нинти үлустуң өнчүзү болуп турар. Ол байдал ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның эвиледешкен экономиктиг үндезинин хандырган, кедээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге пролетар күрүнезинин удуртукчу ролюн күштелдирген.

МТС-терни чаа техника-биле үзүктел чок чепсеглевишаан, оларның ажылын экижитпишаан, ооң-биле Совет күрүне колхозтарга ажыл-агый болган организациялыг дузаламчыны күштелдирип турар. Аңгы үеде МТС-тер болза, колхозтарны удуртур талазы-биле Совет күрүнениң эң чугула даяныр пунктулары болуп турар. Кедээниң социалистиг чаартылгазының хөрөнге совхозтар база-ла улуг рольду ойнаан. Совхозтар болза, чер ажылынга баштайгы социалистиг улуг ажыл-агыйлар болган, оларга даянып алгаш, совет күрүне хуу тараачын ажыл-агыйларны массалыг-биле коллективизастаарын боттандырган.

Мынчангаш кедээниң социалистиг чаартылгазының түннелинде бистин чуртувуска экономиканың хөй тургузуглуг чоруун чок кылган, улус ажыл-агыйының бүтү адырларына социалистиг бүдүрүлге харылзааларының тергиделин чедип алган. Кедээге колхозтар, МТС-тер, совхозтар хевирлиг ажыл-агыйның социалистиг системазын тургускаары-биле чер ажылында үүрмек болгаш техника талазы-биле хожудангай байдалды кажан кезээде чок кылган. ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйы делегейде эң улуг болгаш бедик механизастатынган кедээ ажыл-агый болур. Кедээ ажыл-агыйның социалистиг чаартылгазының талазы-биле партия болгаш чазактың чоруткан хемчеглери бүдүрүкчү күштериниң дүрген хөгжүдезин хандырар арганы берген.

Колхоз бүрүзүнге дагааларны өстүрер

Инкубатор станциязы 1953 чылдан эгелеп ажылдаан. Эрткен чылын белеткел ажылдарының четпес чорутунганының ужурунда, станция эки түннелдерни чедип ап шыдаваан. Бо чылын инкубация сезону эки түннелдерни берип турар. Ону тодаргайлап турар саннарны көргүзүп болур.

Баштайгы салыышкынны май 6-да эгелээш, инкубация сезону август 2-де доозулган. 29 мүн дөрт чүс дагаа чуургаларын салыр ужурлуг тургаш, станция 30 мүнну салган. Планныг онааланы өзүгаар оларның 68 хуузун чазыддырып алыр турган болза станция оларның 72,6 хуузун чазыддырарын чедип алган. Тодаргайлаарга, 20 мүн дагаа ооларын алыр планны 21 мүн 800 кылдыр ажыр күүсеткен.

Станция барыын районнарның колхозтарынга 16 мүн 200 санныг дагаа ооларын чазыддырып бөөр хүлээлгелиг тургаш, херек кырында колхозтарга 20 мүнну берген.

Станция легторн деп хөй чуургалар бөөр дагааларны өстүрүп турар, олар өбластың агаар бойдузунга дүрген чаңчыгып, эки өзүн турарлар.

Станция күрүне мурнунга хүлээлгезин эки күүседип, колхозтарга дагаа ооларын чогуур өйүнде берип турбуже, колхозтар баштаар черлери дагаа ооларын менди доруктурарынга кичээнгейни кошкак салып турар. Дагаа ооларын менди доруктурун алырынга үлегерлиг дээш чүгле чаңгыс-ла колхозту демдеглеп болур. Аңаа Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхоз хамааржыр. Станциядан алган дагаа ооларының 93 хуузун менди доруктурарын ол колхоз чедип алган. Өске колхозтарда байдал ындыг эвес. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчик районда Жданов аттыг колхоз (даргазы эш Оолакай) станциядан 1000 дагаа ооларын чоокта чаа алгаш, август 16-га чедир багай азыраанының түннелинде оларның чүгле 170-ни артхан болуп турар. Ындыг чижектерни райондан хөйну көргүзүп болур.

Дагаа ооларының четче кадагалатынмайн турарының чылдагааннары сөөлгү үеде тодаргайлатынган. Анаа чүүн-даа мурнунда багай ажаалда хамааржыр. Колхозтар дагаа ооларынга тааржыр чемнерни белеткевээни, эки оран-суурну тутпааны дагаа ооларының өлүмнээр чоруунга чедирип турар. Кол четпестерниң бирээзи болза, колхозтарда куш ажаалдазының аргазын шиңгээдип алган кижилерниң эвээш ийикпе чамдык черлерде барык чок боop турары-биле тайылбырлатынар.

Күш ажылы—колхозтарга хөй ажыкты бөөр болгаш колхозчуларның материалдыг чаагай амыдыралынга улуг роль-дуг. Дагааның чуургазы, эвди, дүгү — улуг үнелиг. Чижээлээрге, дагааның эвди организмге дүрген шиңгээтинер. Дагаа чуургазы белоктуг эки чем болур. Ол чем бичии уругларга, кадыы кошкак кижилерге улуу-биле дузалаар.

Колхозтарга күш ажылын сайзырадыры — партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының чугула хүлээлгелериниң бирээзи. Ол дугайын СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму онзалап айыткан. Ам колхозчу шөлдерде тараа ажаан алыышкыны эгелээн. Ынчангаш колхозтар дагаа чемнеринге тааржыр тарааларның курлавырын тургузаар ужурлуг. Оон-биле кадыы куштарның кыжын турар оран-суурун белеткеп эгелээри соңгаарлатынмас сорулгалар болур. Оон аңгыда эвтке хереглетинер эр дагааларның семиртилгезинче кол кичээнгей салыры чугула. Ону чедиишкиннинг чорударының аргалары бистө бар. Куш ажылы сайзырангай колхозтарның шылгатынган дүржулгаларын ажыглаары эргежок чугула. Чижээлээрге, тараазы алдынган шөлдерге семиртир дагааларны одарладып ажаар. Ол улуг бергедээшкин чок чиик арга. Шөлдерге чадырлар туткулааш, чаңгыс черге дагааларны үр тургуспайн турлаан солуп одарладыр аргаларны хереглээр. Ындыг одарладышкын үезинде дагалаарның төлгүү көвүдээр болгаш деңзизи дыка немежир.

БИСТИҢ КОРР.

Чөөн-Хемчик район.

Инектерниң сүткүрүн бедидер

Кызыл районнуң «ТАРН XII улуг хуралы» колхозта эш Бинт-оол эргелекчилээн сүт-бараан фермазында 64 саар инек бар. Саанчылар ол инектерни бызааларындан чарып саап турар. Ындыг болза-даа ферма ажылдакчылары инектерниң сүткүрүн көвүдедир талазы-биле тодаргай ажыл чорутпайн, мурнакчы дүржулганы ажыглавайн турар.

Фермада чүгле 3 инек дүн-хүнде 7—8 литр сүт берип турар. Оон аңгыда 61 инектерниң бирээзинден-не саанчылар дүн-хүнде чүгле 2—3 литр сүттү саап ап келген. Сүт-бараан фермазы саар инектерге дыка таарымча чок черде тургустунган. Кадарчы Мартый-оол инектерниң одарладышкынын эжиитпээн.

Саанчылар инектерниң сүдүн эки саап ап шыдаваа, шала саар таварылгалар бар. Саанчы Дмитриева 12 инекти хүнде 3 катап саггаш, чүгле 59 литр, Г. Бинт-оол 11 инектен хүнде 58 литр сүт ап турар. Зоотехник эш Саникова инектерни сүттендиреринин, олардан хөй сүт саап алырының тодаргай хемчегларын боттандырбайн, бо дугайында саанчыларбиле ажыл кылбайн келген.

Соруга болза, инектерден хөй сүт саап алыр дээш бүгү болдунар аргаларны чөп ажыглаары болур. Ферма ажылдакчылары инектерни эки одарлатпышаан, көк сиген, шыктыг чемнер оон-даа өске чүүлдер-биле эки чемгерер болза, оларның сүдү хөй болур. Ынчангаш, саар инектерге четчир санныг чем-суурну бүрүн белеткээри чугула. Колхоз баштаар чери инектерниң сүткүрүн көвүдедир талазы-биле чурттун мурнакчы колхозтарының дүржулгазын бодунуң колхозунга өөртедир ужурлуг, сүт-бараан фермазының ажылын эрги практика-биле эвес, харын чаа, мурнакчы практика-биле башкарып чорудар хүлээлгелиг.

К. ХЕРТЕК.

Мурнакчы саанчылар

Таңды районда Калинин аттыг колхозтуң малчыннары малдан хөй продукция алыр дээш оон ажаалдазын, чемгерилдезин экижидип турарлар. Саанчылар Петренко, Сендажи, Белых, Щербакова олар өзаар инектерни эки ажаап турар. Олар инектерге жмыкты немелде чемге бербишаан, кескен көк сиген-биле чемгерип турар.

Немелде чемгерилге инектерниң сүткүрүн бедиткен. Чижээ, Зорька, Дочка, Римма деп шолалыг инектер 6—7 литр сүт берип турганындан ам 8—10 ажыг литр чедип турар. Ол ышкаш фермада бүгү инектерниң сүт бөөри 50 хуу чедир улгаткан.

Сүттүң фермада бедээни-биле кады бызааларның азырал, ажаалгазын бызаа ажаакчызы эш Ермолаева каш катап экижидип, дириг деңзи немежилгезин бедиткен. Бызааларны шын чемгерер болгаш азыраар талазы-биле зоотехник эш Быкова практиктиг дузаламчыны чедирип турар.

С. ТУШКОВ.

Техниканы шын ажыглаар

Шагаан-Арыг МТС-тиң сески трактор бригадазы (бригадири эш Шожуд) Калинин аттыг колхозтуң чайгы, күскү чер аңдарылгазын чорудуп турар. Мишин биле Кысыгбай трактор бригадазынга кывар, чаар материалдарны сөөртүр хүлээлгезин багай күүседип, улуг үзүктелдирип турганындан «АТЗ-НАТИ» деп № 10 болгаш 24 тракторлар 144 шакта, № 12 трактор 92 шакта ажыл чок аваа турган.

Колхоз баштаар чери болгаш хову бригадазының бригадири эш Дамдын-оол кывар, чаар материалдар сөөртүкчүлериниң ажылын хүн-бүрү хынавайн, тракторларның хандырылгазынче кошкак сагыш салып келген. Ынчангаш чер аңдарылгазының беш хонукта графиги шуут үзүлген. Ол чорук болза, колхозка-даа, күрүнегедаа когаралды таварыштырганы ол болур.

Кывар, чаар материалдарны чогуур үезинде трактор бригадазынга чедирбейн турган сөөртүкчүлерге болгаш база аваа хамаарышкан буруулуг кижилерге чогуур харыысалга хүлээдир херек. Ындыг четпестерни моон соңгаар болдурбас ужурлуг.

БИСТИҢ КОРР.

„ШЫННЫҢ“ МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

„Кээргел чок ада-ие“

Эрзин районнуң төвүнде чурттап турар К. Огневтуң уруу Галяның дугайында ада-иениң сагыш салыышкыны чок болуп турарының дугайында бо чылдың июль 27-де үнген № 149 (3068) «Шын» солунда парлатынган түүлү СЭКП-ниң Эрзин райкомунга хынап көргөн.

Түүлде айытынган фактылар шын болган. Уруун культурлуг өзү-биле кижилерин бодавайн турар Огневту СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бюрозундан доңгулда хүлээткен болгаш моон соңгаар уруунуң амыдыралынче сагыш салырын Огнев бодунга хүлээнген деп редакцияга дыңнаткан.

Ниитиниң өнчүзүн ынчаар аажылап болбас

Көдээ ажыл-агый артелиниң Уставында колхозчу өнчү-хөрөңгини карак огу дег камгалаарын шыңгыызы-биле айыткан. Ол негелделерни Тес-Хем районда Калинин аттыг колхоз (даргазы эш Шөмбүль) кедергей четпес боттандырып турар. Колхоз баштаар чериниң даргазы эш Шөмбүль ниитиниң өнчү-хөрөңгизин камгалаар болгаш ниитиниң ажылын хөгжүдер талазы-биле кичээнгейни кошкак салып турар. Оон уламындан колхозчу өнчү-хөрөңгини самчыгдаар болгаш төтчеглээр таварылгалар колхозта бар.

Бо чылдың эгезинден бөөр ниитизиби-ле 339 баш мал янзы-бүрү каражага үнген. Колхозта янзы-бүрү мал аарыглары бар болуп турда колхоз даргазы эш Шөмбүль, мал эмчизи эш Шикина, зоотехник Трифонова олар чогуур хемчеглерни албаан. Эш Шөмбүль мал ажылында четпестерни дарый үзүткаар дугайында колхозтуң мал эмчизинге болгаш зоотехниинге шыңгыы негелдени салбайн турар. Оон уламындан чамдык малдар мал эмчизиниң дузаламчызы чокка аарып өлүп турар.

Мал ажылын хөгжүдер, оон продуктулуун бедидер, малдың уксазын экижидер хемчеглерни алыр ужурлуг турбуже, харын малды кам-хайыра чок өлүрер, ниитиниң чеминге хөйну хереглээр түүлдер бар. Чижээ, бо чылдың эгезинден бөөр 157 баш малды ниитиниң чеминге хереглээн, оон иштинден 14 инек, 6 чылгы, 19, өшкү каттышкаш 39 баш кан кадык майдарны акт чокка-ла эвтке хереглээн.

Колхозтуң складында янзы-бүрү эзыт-чениниң чарыгдалы корум-чурум чок, оон отчёт, учёду сандаргай байдалда турар. Ниитиниң өнчү-хөрөңгизиниң кадагалалы сандаргай болганындан бо чылдың май айда колхозтуң конторазындан 3500 рубльди оор алган. Ниитиниң малын ажаап кадарарында болгаш кадагалаарында четпестер база бар. Аът ажаакчызы эш Бадарчы бир аътты ис чок чидирген, колхоз даргазы амдыгаа ,чедир төлетирбээн, харын эш Шөмбүль ол кижиге бүүреп, 58 баш бир кодан чылгыны кадарткан. Ол ышкаш Балдан, Човуу, Шөн-оол олар 3 баш чылгы малдарны самчыгдаан, ол малдарны колхоз даргазы эш Шөмбүль базала төлетирер хөөн чок харылаап турары шын эвес.

Эш Шөмбүль колхозчу демократияны үреп, колхозчуларның ниити хуралынга шиитпирлээр айтырыгларны боду үзе шиитпирлээр чоруктары бар. Оон уламындан кандыг-даа шиитпир чок черге ниитиниң 170 баш өшкүлерин 2 ай хуусаада колхозчуларга сөөп ижери-биле берген болгаш колхозтуң күш фермазын үндезилээри-биле 1400 дагаа ооларын садып алгаш улустарга садып чарыгдаан. Оон аңгыда 320 дагаалар ис чок читкен.

Колхозтуң тускай артемниглери—мал эмчизи эш Шикина, зоотехник Трифонева олар мал фермаларынга, малчыннарның турлагларынга барбайн, олар-биле сүмележип, дем кадып ажылдаар болгаш малчыннарга боттуг практиктиг дузаламчыны бербейн турар. Оон уламындан малдан алыр продукция колхозта дендии куду болуп турар. Чижээ, бир саар инек бүрүзүнден өртүмээ-биле хүнде чүгле 2 литр азы чыл эгезинден бөөр бо хүнге чедир бир саар инектен-не 260 литр сүт саалдазын ап турар.

В. САМДАҢ.

Үлетпүр комбинадының ажылын экижидер

Таңды районуң Бай-Хаакта үлетпүр комбинады тургустунга-ла 9 чыл ажып турар. Ында даараныла, чазаныла, кидис өдик кылыр, ыяш дилер, туйбу кылыр цехтер бар.

Моон ап көөрге, комбинат чонну бодунуң бүдүрүн турар продукциязы-биле хандырып болур аргалар бар. Ынчалзаа комбинат бодунуң ол аргаларын долузу-биле ажыглап шыдавайн турар. Бүдүрүкчү күштү таарыштыр тургуспаанындан болгаш күш-ажылдың сагыла чурумунуң четпезинден комбинат бүдүрүлге планын чыл бүрүде күүсетпейн келген. Комбинаттың тургустунуп келгениниң дургузунда 6 директорлар, 6 бухгалтерлер ажылынга харыысалга чогундан дужурткен.

Ажылчыннарның амыдырал байдалының деңнели партия болгаш чазактың салып турар негелделеринге четпейн турар. Бо дугайында ажылчыннарның 3—4 айларда шалың албайн турганын чугаалаарга-ла чечир. Ол чорук бүдүрүлгеге ажылчыннарның соңуургалын кудуладып, оларның үнерин көвүдедип, оон ажылынга улуг когаралды чедирип турган.

Чаа директор Мальшевтиң киргени-биле комбинатка байдал алаан көскүзү-биле өскерилген. Бүдүрүлгеге ажылчын күжү четчелетиниң, оларны ажылдың аайы-биле таарыштыр тургузуп, быжыглаан. Даараныла цехинге мергежилдиг мастерлер шилип алдынган.

Ынчалза-даа коминат бодунуң эрги хевириниң ам-даа уштунуп чадап турар. 1954 чылдың I кварталында комбинат бүдүрүлге планын 69,3 хуу, бүдүрүп үндүрген бараан саарылгазын 58,5 хуу, II кварталдың бүдүрүлге планын 95,9 хуу, бүдүрген бараан саарылгазын 55,1 хуу күүсеткен. Комбинаттың цехтериниң Бай-Хаакта болгаш Хову-Аксында даараныла цехтери эки ажылдап, боттарының планын өй-шаанда күүседип турар. Оон өске цехтер планын күүсетпейн турар. Чижээ, туйбу кылыр цех бо чайын 200 мүн туйбу кылыр турган, оон чүгле 60 мүнүн кылган. Ол чорук школалар септелгезинге саат ужураштырган.

Комбинатта бодунуң ажылын ак-сеткилдиг күүседип турар Биче-оол, Горбунова, Ёндан, Чепкасов, Афанасьев дээн ышкаш мурнакчы ажылчыннар бар. Оларның дүржулгаларын коллективтиң ортузунга эки өөртетпейн турар. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияларның шынарын бедидери болгаш оон бот-үнезин чигедири дээш демисел багай организастатынган. Чиг-эзт материалын бамнаваайн, ону ажыр чарыгдап, кылган түүлдериниң шынары багай болганындан бүдүрүлге орулга чок болуп турар.

А. ТОРЖУ.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

«Культурлуг эмчи шинчи чок» деп эгебиле бо чылдың август 14-те «Шын» солун редакциязынче чоруткан көдээ бижикчиниң чагаазында кижи эмчизи Санчай чоннуң мурнунга бодунуң хүлээлгезин эң багай күүседип, үргүлчү эзирик турарының хараазы-биле бачым аарыгларже чалалгага барып шыдавайн турар белгаш чамдык божуур иелерге дуза чедиреринин улуу харын айыылдыг байдалдарны таварыштырып турарының дугайында бижээн шүгүмчүлелди истеп-хынап көөрү-биле Чаа-Хөл район прокуратуразынче редакция шилчиткен.

Санчайның үүлгедип турары кем-буруулуг херектерин истеп көөрге шупту шын болган болгаш харын өске-даа кем-буруулуг херектерни үүлгедип турганы илереөн. Кадайын үргүлчү эттеп, кемдедип-кергедип турарын илереткеш, район прокуратуразындан байысаалга черинче шилчиткен. Санчай РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 146 чүүлүнүң 2-ги кезээ-биле судка шиитпирер апаар деп район прокуратуразы редакцияга дыңнаткан.

— —

Кат-чимисти чөп ажыглавайн турар

Бо чылын Сүт-Хөл районунуң девискээринде кат-чимис аймаа чаагай дүжүттүг болган. Колхозтар-биле болган ийи-чаңгыс кижилер-биле көрөө чаргаш, оларның чыгган кат-чимистерни садыг дамчыштыр белеткелге хүлээп алгаш, варенье кылдыр хайындырып белеткээрни организастааш, ону столоваяларга, школа, эмнелге черлеринге амданныг чемнерге хереглээрин болгаш ону магазиннерже үндүрүп, хереглекчилерге садыглаарының дугайында районуң (даргазы Конзачаков) талазындан кандыг-даа хемчег албайн турар.

Район төвүнүң столоваязында кат-чимистен чигирлеп хайындырган амданныг чемнерни чыл-чылы-биле бараанындаа кижи көрбес, а кудумчулар санында демир-хуунар долдур янзы-бүрү кат-чимистерни бо-ла салып алган садыглан олургулаар, ону районуң удуртур ажылдакчылары амзап көргеш эрттип турарын кижи кайгаар чүве.

Н. ЛОПСАН.

Харылзаа ажылын экижидер

Сүт-Хөл районнуң харылзаа конторазының ажылында четпестерни дарый үзүткаар дугайында контораның начальниги эш Глуховтуң адрезинге каш-даа удаа негелделиг шүгүмчүлелдер үнүп турган. Районнуң колхозтарында телефоннар шуут-ла ай-айы-биле ажылдавайн турар. Чижээ, Кызыл-Тайга, Хөр-Тайга колхозтарында телефоннар чайны өттүр ажыглатынмайн чайлаан.

Колхозтардан район төвү-биле чугаалажыры кончуг берге, харылзаа конторазының телефонистери телефонну хереглээн үезинде улап бербес. Бичии долган чоруй, «чок-тур», «харылавас-тыр» дээр. Оон дендээрге, ажынар, хорадаар телефоннуң тудазын кыңгыт кылдыр октапкаш харыы бербейн баар чоруктар шуут чаңчыл болган.

Чоннуң ортузунга почта дажылгазын болгаш телефон, радио харылзаазының ажылын экижидери чугула.

Н. ЛОПСАН.

Көдээ ажыл-агыйның социалистиг хевирлери бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинин эрге-ажыктарын үргүлчү харыылап турзун дээш, партия болгаш чазак оларны быжыглаар база болбаазырадыр дугайында соксаал чок сагыш-салыышкыны илередип турар. Дайын сөөлүндеги чылдарда, кажан социалистиг үлетүр күүчүүг тракторларның, комбайннарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа нарын машиналарының бүдүрүлгезин улгаттырганда, колхозтарның хөй нуруузу чер шөлүнүң талазы-биле, ажыл-агыйларының хемчээлиниң болгаш колхозчуларның санының талазы-биле машина-трактор станцияларын дамчыштыр көдээже барып турар чаа күчүлүг техниканы чөптүг ажыглаарын хандырып шыдавазы тодаргай апарган.

Көдээ ажыл-агый артельдериниң үүрмек хемчээлди чүгле чаа техниканы ажыктыг кылдыр ажыглаарын кудуладып турган эвес, харын көдээ ажыл-агыйны удуртурун бергедедип турган.

МТС-терге быжыглап казын хөй санныг үүрмек колхозтар турда, колхоз бүдүрүлгезин организастаарынга мергежилдиг дузаламчыны боттандырары аргажок болуп турган. Колхозтарга бүдүрүлге планнарын, агротехниктиг болгаш зоотехниктиг хемчеглерни МТС-тениң бүдүрүлге планнары-биле чедир холбаштырбайн кылыр турган. Ындыг байдал турда МТС колхоз бүдүрүлгезиниң кол адырларының байдалы болгаш хөгжүлдези дээш долу харыысалганы чүктевейн турган. Ол МТС-тер хереглээр өзугаар көрдүнген ажылларының дагдыныкчылары, техниктиг күүседикчилери рольду күүседип турганы эвээш эвес. Бо таварылгада МТС колхозтарга трактор бригадаларын үргүлчү быжыглап каап шыдавас турган, чүге дизе хову ажылларының бүгү үезиниң дургузунда бригаданың трактор паркының бүгү күүнүн ажыглаарынга чамдык үүрмек колхозтарда хову ажылдарының ниити хемчээли эвээш турган. МТС-тениң трактор бригадаларыбиле колхозтарның хову бригадаларының аразында үргүлчү харылзаазының чок болуп турганы-биле механизаторларның күүседип турар ажылынга ээ-харыысалга чогун болдурган. Бо бүгү байдалдар бүдүрүкчү күштериниң хөгжүп турарындан көдээде бүдүрүлге харылзааларының чамдык хожудап каап турарын хереченлеп турар.

Моон-биле холбаштыр колхозчуларның идепкейлиг деткимчезиниң ачызында партияның болгаш чазактың инициативазыбиле колхозтарны улгаттыр каттыштырарын чоруткан. 1950 чылдың эгезинде турган 254 мүн үүрмек колхозтарның орнунга 94 мүн улгаттыр каттыштырган колхозтар тургустунган. Улгаттыр каттыштырарының мурнунда ССРЭ-де колхоз бүрүзүнге 598 гектар тарыыр чер бар турган. Амгы үеде колхоз бүрүзүнге өртүмээ-биле 1.693 гектар тарыыр чер онаажыр турар, колхозчу мал фермаларының хемчээли 2—3 катап өскен.

Үүрмек колхозтарны улгаттыр каттыштырганы болза, чурттун районнарының хөй нуруузунга техниканы ажыглаарын болгаш бүдүрүлгениң организациязының аргаларын экижиткен. Ам МТС бүрүзү хөй эвес санныг колхозтарны хандырып турар. Чүгле хову ажылын эвес, харын мал ажылын, ногаа ажылын болгаш ажыл-агыйның өске-даа чугула адырларын механизастаар калбак аргалар МТС-терге ажыттынган. Колхозтар-биле МТС-тениң аразында организастыг болгаш ажыл-агыйжы харылзааларын калбартып, база быжыглаарынга байдалдар тургустунган. Оон-биле холбаштыр колхоз бүдүрүлгезиниң планнаашкынынга база организациязынга, колхозтарның агрономнуг болгаш зоотехниктиг хандырылгазынга МТС-тиң роли дыка улгаттырар дугайында айтырыг тургустунган.

Хөй адырлыг ниити ажыл-агыйны хөгжүдеринге, планнаашкын системазын экижидеринге болгаш колхозтарны мергежилдиг удуртукчу кадрлар-биле база көдээ ажыл-агыйның тускай артемниглери-биле хандырарынга улгаттыр каттыштырган колхозтарда дыка таарымчалыг байдалдар тургустунган; күш-ажылдың организациязының хевирлери болбаазырап турар, бүдүрүлге бригадаларының ролю бедээн, колхозтарда күш-ажылдың кол көргүзүү болгаш хереглелдиң хемчевчизи болур күш хүнү быжыгып турар.

Үүрмек колхозтарны улгаттыр каттыштырганы көдээде социалистиг бүдүрүлге харылзааларының болбаазыралынга эргежок чугула чада болуп турар. Оон түннелинде бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниге көдээ ажыл-агый артелиниң болдунар аргалары калбарган, чаа техниканың ажылгалында ыракта чедир ажыглавайн турган болдунар аргаларны долу ажыдып илереткен. Мал ажылы, ногаа ажылы, картофель болгаш техниктиг культураларның бүдүрүлгези ышкаш, ындыг адырларга чаа техниканы сөөлгү үеге чедир-ле дыка четпес ажыглап турган. Ол адырларның техниктиг чепсеглээшкининиң деннели улуг ниити ажыл-агыйның хереглелдериниң хожудап каап турган, ажылдарның дыка хөй кезиин хол-биле азы бичче механизастыг дериг-херекселдер-биле боттандырып турган. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларынга шиңгээдип ажыглаары болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн элээн каш катап бедидерин болдурып турар деп чүвени мурнакчы колхозтарның дүржулгазы көргүзүп турар.

Мындыгның төлөөзинде, социалистиг бүдүрүлге харылзааларының үндезини болуп турар күрүнениң болгаш кооператив-колхозтуң деп ийи хевирлиг социалистиг өнчүзү болза, бистиң чурттувустун бүдүрүкчү күштериниң күчүлүг хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарын бүрүн харылап турар.

Бүдүрүлге харылзааларының үндезини болуп турар бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге өнчүнүң хевириниң аңгыда бүдүрүлгеде янзы-бүрү социал бөлүктерниң байдалын, оларның аразында удурдедир харылзаазын, оларның ажыл-чорудулгазының болгаш продуктуларны хуваажыр хевирлериниң удур-дедир солужулгазын өөренип көөрү эргежок чугула. Экономиктиг амыдыралдың бо бүгү талаларының чүгле каттышканы-биле бүдүрүлге харылзааларының байдалының дугайында долу билигни берип болур болгаш бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарынга бүдүрүлгө харылзааларының кайы хире дүгжүп турар дугайын шиитпирлеп болур.

Бүдүрүлге харылзааларының чамдык талалары сөөлгү үеде бүдүрүкчү күштериниң дүрген хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарын харылап шыдавайн турарын практика көргүзүп турар.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпиринде көдээ ажыл-агыйның хожудап турарының кол чылдагааннарының бирээзи болза, колхозчуларның боттарының күш-ажылының түннелдеринге материалдыг соңуургалының принципин үрээнинде болуп турар, ол чорук белеткеп турар көдээ ажыл-агый продуктуларынга өртектериниң куду турганында, белеткелдериниң гектар барымдалаар принципин үрээнинде, үндүрүг политиказының четпестериндеи илеретинин турар деп айыткан.

МТС-тениң өзүн турар техниктиг чепсеглээшкини-биле холбаштыр сөөлгү чылдарда колхоз бүдүрүлгезинде киржип турар күрүне техниказының шиитпирлиг роли-биле машинаны МТС-тениң штаттыг ажылдакчыларынга эвес, а харын хову ажылдарының үезинде колхозтардан киириштирип турар сезоннуг түр ажылдакчыларга бүүреп берип каап турган хожудангай эрги корум-чурумнарның аразында дүүшпес чорук илеретинин турган. Ынчаарда турган ол корум-чурум механизатор кадрларның доктаамал эвес чоруунга, үнелиг болгаш нарын техниканы кайыхамаан чок болгаш ээ-харыысалга чок эдилээр чоруккa чедирип турган, механизатор кадрларның мергежилин бедидеринге дузалавайн турган, көдээ ажыл-агыйда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин саададып турган.

Бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезин саададып турар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде улуг четпестерни илереткеш, партия болгаш чазак оларны чайладыр талазыбиле тодаргай хемчеглерни чорударын көргөн. Көдээ бүдүрүкчү күштерни дүрген хөгжүдериниң болгаш социалистиг бүдүрүлге харылзааларын болбаазырадырының делгеренгей программазын СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының шиитпирлеринге ажылдап кылган.

СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр колхоз бүдүрүлгезин организастаарынга МТС-тениң болгаш күрүнениң өске-даа бүдүрүлгелериниң ролюн улам ыңай күштелдирер талазы-биле хемчеглерни чорудуп турар. МТС-тиң мурнунда салдынган соруга болза, колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү кол адырларын механизастаары болур. Шөлдериниң үүш-дүжүткүрүн бедидерин болгаш мал ажылының продуктулуунуң өзүлдезин хандырып турар агротехниктиг болгаш зоотехниктиг хемчеглерни амыдыралга планнап, боттандырары дээш долу харыысалганы ам МТС-ке хүлээндирген.

Мынчангаш, колхоз бүдүрүлгезин организастаарынга МТС-тениң мурнунда салдынган шиитпирлиг рольду боттандырарынга калбак аргалар ажыттынган. МТС-ке үргүлчү турар механизатор кадрларны быжыглааны болгаш шуут-ла МТС-терде база колхозтарда ажылдап турар көдээ ажыл-агыйның тускай артемниглерин көвүдеткени, көдээде удуртукчу кадрларны быжыглааны болза колхозтарны удуртурунуң деннелин бедиткенин хандырып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинге, шөлдериниң үүш-дүжүткүрүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидеринге МТС ажылдакчыларының материалдыг соңуургалын көдүрүп турар.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң талазы-биле партияның болгаш чазактың хемчеглери болза социалистиг бүдүрүлге харылзааларының улам ыңай болбаазыралынга дузаны чедирип турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күрүне өнчүзүнүң ролюнүң улам ыңайгы өзүлдезин хандырып турар. Бүгү ажылдарны чаа тургустунган совхозтар болгаш МТС-тер кылып турар кур болгаш курукан черлерни шиңгээдип алырының районнарында бүдүрүлгениң күрүне чепсек-херекселдериниң ролю онза улуу-биле өзүп турар. Чүгле 1954 чылда чаа черлерни шиңгээдип алыр сорулгалыг 124 совхозтарны болгаш чүс-чүс МТС-терни тургускан. Кур черлерни шиңгээдириниң талазы-биле оон ыңайгы хемчеглер болза, ол районнарга күрүне ажыл-агыйларын тургузары болур.

Колхозтардан МТС-терге үргүлчү ажылдаары-биле шилчий берген механизаторларның ниити байдалы өскерилген. Бүдүрүлгеге бодунуң хамаарылгазының, күш-ажылдың төлевириниң талазы-биле ажылдакчыларның ол бөлүү болза, күрүне бүдүрүлгелериниң шүгүмүнче шилчээннер.

Күрүне болгаш кооператив-колхоз секторларының аразында экономиктиг удурдедир харылзааларының системазы болбаазыраан, мергежип турар. МТС-тиң бүдүрүп кылган ажылдары дээш натура төлелгезинин доктаатынган төлевири тургустунган. Көдээ ажыл-агый продуктуларының болгаш чиг-эттиг ыяавыла дужаалгаларын гектардан саналарының принципин шыңгыы сагыырын хандырып турар. Тараа болгаш ногаа культураларының, картофельдиң ыяавыла дужаар дужаалдазының хемчээли кудулаан. Картофельдиң, ногааның болгаш мал продуктуларының садып алыр белеткел өртектери бедээн. Колхозчуларның бажың чанында участогундан ыяавыла дужаар дужаалгаларның хемчээли база чиигээн, көдээ ажыл-агый үндүрүү ийи чартык катап кудулаан. Садып ап турар продуктуларның бараан орнажыр системалын ажыглап тургаш, көдээ ажыл-агый продуктуларын бедиткен өртек-биле күрүненин садып алыры калбак биле хөгжүп турар.

Күрүне белеткелдериниң болгаш садып алышкынның системазы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинге колхозчуларның канчаар-даа аажок улуг материалдыг соңуургалын болдурып турар. Садып алышкын үезинде күрүне чүгле бедиткен өртектерни төлеп турар эвес, харын баш бурунгаар дугуржуп алганы бүдүрүлге болгаш хуу хереглелдиң бараннарын колхозтарга бөөрин хандырып турар. Ол болза колхозтарның ниити ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш колхозчуларның хуу хедеглелдерин эки хандырарынга дузалап турар. Чижээлээрге, пландан ажыр саткан мал продуктуларынга колхозтар садыг четкилериниң холумак мал чемнерин азы мал фермаларынга дериглерни алырлар. Күрүне колхозтарга чээлини, минеральдыг чемнилгелерни берип турар, ону чаа дүжүттен төлээри-биле ап турарлар.

Бо бүгү хемчеглер социалистиг бүдүрүлге харылзааларын болбаазырадырынга, бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улгаттырарынга көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг соңуургалдыын бедидип турар.

Мынчангаш, көдээ ажыл-агый талазыбиле СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң ажылдап кылганы база партияның болгаш чазактың сөөлгү доктаалдарынга хөгжүткен партияның экономиктиг политиказы болза, социалистиг бүдүрүлге харылзааларын болбаазырадып, ажыл-агыйчың артель хевирин көдүрүп, кооператив-колхозтуң өнчүзүн быжыглап, хоорай-биле көдээниң аразында экономиктиг харылзааларны болгаш колхоз бүдүрүлгезинге күрүне секторунуң ролюн күштелдирип турар.

Партияның болгаш чазактың ол хемчеглери ажычын аңгы биле тараачыннарның эвилелин улам быжыглаарынга дузалап турар, бүдүрүкчү күштериниң дүрген хөгжүлдезинге, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының улуг көдүрүүшкүнүнге байдаалдарны тургузуп турар.

С. ПЕРВУШИН.

Индияның үерлээшкинден когараан чурттакчыларынга Совет Эвилелиниң дузаламчызы

Индияда Ассам, Бинер штаттарынга болгаш Барыын Бенгалияга улуг үерлээшкин болганын парлалгага дыңнадып турган. Хөй чурттакчылар когаралга таварышкан, делгем улуг черлерде тарылгалар үзүткатынган, он-он муң бажыннар үерлээшкин-биле үрелип бузулган.

Август 28-те ССРЭ-ниң Индияда онза болгаш бүрүн эргелиг элчини М. А. Меньшиков Индияның даштыкы херектер министерствозунуң чиңгине секретары Пиллашка баргаш, Совет чазактың мурнундан Индияның чамдык штаттарының чурттакчылары үерлээшкинден качыгдалга таварышканын холоаштыр сеткил каттыштырганын илереткен болгаш ССРЭ-ниң Кызыл крест база Кызыл чартык ай ниитилелдериниң Эвилелиниң күүсекчи комитеди үерлээшкинден когаралга таварышкан чурттакчыларга дузаламчы көргүзериби-биле премьер-министриниң фондузунга 100 муң индий рупий (акша) киирер деп шиитпирлээнин база-ла аңаа дыңнаткан.

Чурттакчы чоңга дуза көргүзери-биле айыткан „түңну шилчидип турар үеде ССРЭ-ниң Кызыл крест болгаш Кызыл чартык ай ниитилелдериниң Эвилелиниң күүсекчи комитединиң даргазы профессор Г. А. Митерев Индияның чамдык штаттарының чурттакчылары айылга таварышканының дугайында бодунуң сеткил каттыштырып кээргээнин Совет Кызыл крестиниң мурнундан илереткен телеграмманы Кызыл крестиниң Индий ниитилелиниң даргазы Раджкумары Амрит Каурга чоруткан.

Пиллаш индий чазааның болгаш улузунуң мурнундан Совет чазактың сеткил каттыштырып кээргээнинге болгаш ССРЭ-ниң Кызыл крест болгаш Кызыл чартык ай ниитилелдериниң Эвилелиниң күүсекчи комитединиң дузалаанынга өөрүп четтиргенин М. А. Меньшиковка илереткен.

(СЭТА).

„Барыын Германияны кандыг-даа хевир-биле катап чепсеглээринге шалтыктаары эргежок чугула"

Национал хуралга болган бадылаашкыннар түңнелериниң дугайында Парижтың карлалгазы

ПАРИЖ. Парижтиң шериг керээзин Национал хуралдың хүлээвээнин француз парлалга калбаа-биле тайылбырлап турар.

«Европаның камгалал ниитилежилгезин» Национал хурал август 30-де хөөржүдүп каан» деп «Фигаро» солун бижээн.

«Фигаро» солун Италиядан болгаш Барыын Германиядан корреспонденцияларны барымдалааш, Национал хуралдың бадылаашкыннарының түңнелери «Лондонның болгаш Вашингтонның чаа хемчегдерин манап турар Римде дембээрээшкинни болгаш Боннда аңгадаашкынны хайныктырган» деп айтып турар.

Бадылаашкын соонда бурбон ордузунуң бажыңынга Мендес-Франстың август 30-де кылган допчу медеглелин солун парлаан. «Француз чазак болза, кеззеде оон принциви болуп келген болгаш болуп турар Атлантика эвилелинге бодунуң бердингенин буспайн, чугаажок кадагалаар апаар» деп ол чугаалаан.

«Европа армиязының» дугайында керээни хүлээвээнинге сагыжы ханганын илереткишаан «Комбо» солуннуң бижээни: «Франция европаның камгалал ниитилежилгезинге «чок» деп чугаалаан. Политиктиг амыдыралды аартадып келген бергедээшкиннер чайлатынган. «Европаның камгалал ниитилежилгези» деп чүдек-бүжар чүве буурап дүшкен».

Париж керээзин хүлээвээн чорук — «Францияның политиктиг амыдыралынга барык дөрт чылдың дургузунда саңлдарын таварыштырып келген айтырыгның сценадан чиде бериишкини болганы ол» деп «Эко» солун редакция чүүлүнде айтып турар.

«Ол айтырыг чүүн-биле солугунарыл база Францияның керээни хүлээвээнинин түңнели болуп турар улустар аразының чаа байдалы канчаар шиитпирлетиниил деп айтырыг турун турар» деп ол солун бижээн.

«Партизьен Либере» солун август 30-деги бадылаашкынны «улуг түңнелдерлиг» болур онза чугула шиитпир деп адаан.

«Европаның камгалал ниитилежилгезинин» дугайында керээни хүлээвээни-биле «Европага быжыг тайбыңны доктаадып тургузарынче орукта шаптыктаашкыннар ажыт кирип турар. Амдан эгелээш чазактың сорулгазы чүл дээрге, улустар аразының харылзааларында дүшкүүрлүг чоруктарны кошкадырының болгаш улустарның негеп турарын өзугаар чепсегленишткинни дүжүрериниң оруу-биле баары болур» деп «Либерасьон» солун демдеглээн.

«Европа армиязының» дугайында керээни хүлээн албаны дээрге, «Францияның улузунуң улуг тиилелгези, тайбың хөрээниң тиилелгези» деп редакция чүүлүнде «Юманите» солун онзалап демдеглээн.

«Европа армиязының» талалакчыларының үзел-бодалдарын илередип турар солуннар бадылаашкыннарның ужур-утказын бичелердирин оралдашпышаан, оларның түңнелериниң дугайында саргыышкын-биле бижип турар.

(СЭТА).

Францияның хөй-ниитизи француз парламентиниң шиитпирин байырлап турар

ПАРИЖ. «Европаның камгалал ниитилежилгезин» («Европа армиязын») тургузар дугайында керээни Национал хуралдың хүлээп албаанын бүгү француз улус көдүрүүшкүн-биле уткаан. Парламентиниң ол шиитпирлерин Францияның хөй-ниитизи болза, «европаның камгалал ниитилежилгезинге» Францияны киирштиреринге удур демисежип турган патриоттарның, тайбың талалакчыларының, хөй-ниити, профэвилел болгаш политиктиг ажылдакчыларның хөделишкиннериниң түңнели кылдыр көрүп турар.

Француз хөй-ниити герман айтырыгны тайбың шиитпирлээр дугайында болгаш коллективтиг айыыл чок чоруктуң ниити-европа системазын тургузар дугайында сонуургалдыг күүнелерниң чугаалажыышкыннарынга чаа аргаларны «европаның камгалал ниитилежилгезин» тургузар дугайында керээни хүлээвээнинден көрүп турар.

Хөй-ниитиниң бөлүк ажылдакчылары болгаш журналистер «кандыг-даа хевирге Германияны чепсеглээри Германияны каттыштырарынга болгаш Европаны оожургадырынга хөй чылдарда шаптыктап, а ол ышкаш Брюсселге болган янзылыг эвилелге Францияны киир шелиптер ийик, ынчан ол чаасказынзыраа база өскениң тергиделиниң адаанче кире бөөр ийик» деп чугаалап турар кыйгырыгны чарлаан.

Кыйгырыгда оон ыңай чугаалаары болза: «Чүү-даа, кандыг-даа дипломаттыг кажар, оптуг арга ындыг янзылыг айылды болгаш ойталаашкынны шынзыктырып шыдавас. «Европаның камгалал ниитилежилгезин» чүгле герман айтырыг дугайында болгаш ниити-европа керээзиниң дугайында чугаалажыышкыннар-биле солуп болур. Тайбынга ынакшылдыг ол дээди күүнеишкинни ап чорударын Францияның парламентизинден болгаш чазаандан негеп тур бис». (СЭТА).

Ростокка тайбың талалакчыларының митингизи

БЕРЛИН. Балтий далайлап «Тайбының рейсин» кылып чоруур «Баторий» деп польша пароход Росток портка (ГДР) келгенин парлалга дыңнадып турар Пароходтуң кырынга—Швециядан, Данияданн, Норвегиядан болгаш Финляндиядан тайбын дээш демиселчилер 800 кижи келген.

Ростокка «Баторий» пароходтуң келгенинге таварыштыр тайбыңны камгалаан митинг болган. Хоорайның чурттакчылары митингиге чыылгаштын, чедип келген залчыларга изиг байыр чедирип турган.

Тайбың дээш демиселчилериниң немец чөвүлелиниң чиңгине секретары Вильман митингиге чүве чугаалаан. Америк империалистериниң Европада агрессчи планнарын боттандырарынга удур Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары могаг чок демисежир апаар деп Вильман соңгу үүк чурттарының тайбың талалакчыларынга бүзүреткен. Бүгү Германия,—тайбыңның чурту болу бөөр ужурлуг, база ол ышкаш Балтий далай тайбыңның далайы болур ужурлуг деп ол чугаалаан.

Рейстиң киржикчилериниң мурнундан Стокгольмның транспорт ажылчыннарының профэвилелиниң секретари Рубен Карлсон чүве чугаалаан. «Тайбыңның рейси» Балтий күүнелериниң улустарының аразынга тайбыңны болгаш найыралды улам быжыдар сорулганы салып турар деп демдеглээн.

—Бодунуң Ада-чуртун демократтыг үндезинге катап каттыштырары дээш бодунуң чөптүг демиселинге немец улус чедишкиннерни чедип алырын идегээр бис. Бистиң маңаа келгенивис бо демиселге салыышкын болзун—деп Карлсон чугаалаан.

(СЭТА).

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге чораан англи төлээлериниң сактыышкыны

ЛОНДОН. Москвада Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге чораан англи төлээлер август 27-де Лондонга ээп чана берген. Парлалга конференциязынга төлээ кежигүннери боттарының бодал-сагыжын чугаалап бергеннер.

Англияның чер ажылының министерствозунуң кол эртем ажылдакчызы Скотт Уотсон төлээлерни Совет Эвилелинге кончуг эки уткуп хүлээп алганының дугайын мактап чугаалаан. «Өске адырлар-биле бир дөмей көдээ ажыл-агый Совет Эвилелинде улуг хемчээлдин-биле хөгжүп турар» деп чүве төлээ кежигүнериниң сагыш-сеткилинге кирген деп чугаалаан.

Көдээ ажыл-агый машина тулуушкунунуң национал институдунуң директору У. Х. Кэшмер көдээ ажыл-агый механизациязының павильону аңаа кончуг солун болган деп медеглээн.

Кембридж университетиниң үүш ажылының институдунуң директору доктор Г. Д. Белл Совет Эвилелинде селекция станцияларының дугайын чугаалавышаан, «тараачыннар херектиг үрезинин алзын дээш улуг кичээнгейни ында салып турар» деп айытган.

(СЭТА).

„Баторий" пароходтуң Гдыньда келгени

Балтий далайның чурттарынга «тайбының чоруун» кылып чораан «Баторий» деп пароход Польшаның Гдынь деп портунда келген. Оон кырында сонгу талакы чурттарның тайбын дээш 800 демиселчилери бар.

Польшаның болгаш Балтийниң өске-даа күүнелериниң национал туктары-биле база тайбыңның ак-көк тугу-биле шиметиннеген далай вокзалына хөй-ниитиниң хөй санныг төлээлери чыылганнар. Тайбың талалакчыларының бүгү-польша комитединиң даргазы чогаалчы Ярослав Ивашкевич залчыларга изиг байыр чедирген.

«Тайбыңның чоруунуң» киржикчилери Польшаның Балтий эриктериниң хоорайларын көргеннер.

(СЭТА).

Барыын Германияны чепсеглээринге удур демиселди Франциянның ажылчы чоннары уламчылап турар

ПАРИЖ. «Европа армиязының» дугайында керээни национал хурал хүлээвээн дугайында медээни француз улус улуг өөрүшкүүл-биле хүлээп алган. Чер бүрүге хуралдар, митингилер, чыскаалдар бир хүннүң дургузунда болуп келген, оларның киржикчилери Барыын Германияны чепсеглээринге удур демиселди уламчылаар хүлээлгелерни боттарынга ап турган. «Ситроеннның» автомобиль заводтарының ажылчыннарының төлээзи Национал хуралга чораанын «Юманите» солун дыңнадып турар. «Европаның камгалал ниитилежилгезинин» дугайында керээни хүлээвээн-биле удур бадылаан депутаттарга Национал хурал байыр чедирген болгаш Барыын Германияны дайынга белеткээринге удур база Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң организастаар дугайында айтырыгны көөрү-биле дөрт күүнелериниң төлээлекчилериниң чөвүлел хуралын чыылдырары дээш демиселди күштелдирерин кыйгырган.

Парижтиң Ле Бурже аэродромунуң ажылдакчылары чазактың баштыңчызы Мендес-Франска резолюция чоруткан, ында чугаалап турары: «Ле Бурже аэродромунуң ажылдакчылары Германияны кандыг-даа хевир-биле чепсеглээринге улуг-даа хевир-биле удур демиселди уламчылап турар, коллективтиг айыыл чок чоруктуң дугайында пактыны чараары дээш демиселди олар уламчылаар апаар деп медеглеп турар». Сент-Уэн хоорайның чурттакчылары тайбыңның чурт чөвүлелиниң кыйгырыы-биле гитлержи Германияга удур дайынга өлгеннерниң турасказалынның чанынга чыылган. Өлгеннерниң дугайын сактып турасказаш, дайынның Европага чаа одаанын катап төрүтүнерин болдурбас деп таңгыраглааннар. Ындыг чыскаалдар Францияның хөй-хөй хоорайларынга болгаш чурттакчылыг черлеринге болган.

(СЭТА).

Гватемалада өлүрүкчү чорукка удур

НЬЮ-ЙОРК. Мексико хоорайдан «Дейли Уоркер» солуннуң корреспондентизиниң дыңнадып турары болза, Латин Американың ажылчы чоннарының конференциязы сентябрь 8-ти Гватемаланың улузун деткиириниң неделязының баштайгы хүүнү кылдыр чарлаан. Ол неделяның дургузунда бүгү Латин Америкага митингилерни болгаш чыскаалдарны эрттирген турар.

Латин Американың ажылчы чоннарының конференциязы америк империалистериниң болгаш оларның көгүтүргеннери Кастильо Армастың холунда турар» Гватемалада өлүрүкчү болгаш истекчи чоруктарын бодунуң медеглелинде каргап турар.

Латин Американың ажылчы чоннарының конференциязы Гватемалага чоруткан өлүрүкчү ханныг чоруктарның болгаш хилинчектээшкиннериниң системазынга удур демиселчө америк типтиг чурттарын кыйгырбышаан, Армастың корум-чурумунуң туруп келгениниң кыска үезиниң иштинде 3.000 ажыг кижини кара-бажыңнарже киир октаан, демократтыг хөөн киргеен 15.000 ажылчыннарны болгаш хамаатыларны тудуп хоругдаан, этеп хилинчектээн деп медеглеп турар.

Чепсегленген дээрбечилер бажыңнарже чаза базып кирип, хөрөөженнерни күжеп, бичии уругларны кайы хамаан чок аажылап турар деп оон ыңай медеглелде чугаалап турар; муң хире кижи даштыкы элчин черлеринге барып чаштынар ужурга таваржыр турган; Гватемаланың хөй-хөй патриоттары араатанзыг аажылаашкыннарга таваржып турар. Малакатлана хоорайның муниципал чөвүлелиниң болгаш Моралес хоорайда «Юнайтед фрут» деп америк компаниянның ажылчыннар профэвилелиниң күүсекчи комитединиң бүгү кежигүннерин шаажылап өлүрген. Гватемаланың улустары-биле сагыш-сеткил каттыжыышкынын илередирин Латин Американың бүгү улустарын—ажылчыннарын, студентилерин, хөрөөженнерин, хостуг ажылдың кижилерин Латин Американың ажылчы чоннарының конференциязы кыйгырып турар.

(СЭТА).

Англияның даштыкы херектер министерствозунуң медеглели

ЛОНДОН. Рейтер агентилелиниң дамчыдып турарын өзугаар алырга, август 31-де Англияның даштыкы херектер министерствозу медеглел чарлаан. «Европаның камгалал ниитилежилгезинин» дугайында керээни Францияның Национал хуралы хүлээвээни-биле холбаштыр тывылган, дүрген болгаш чугула айтырыгларның ужурундан» даштыкы херектер министри Иден Мурнуу-Чөөн Азияга шериг блогунуң (СЕАТО-нуң) дугайында айтырыгның талазы-биле Манилге болур чөвүлел хуралга олурушпас деп чүвени ол медеглелде айытган.

Манилге болур чөвүлел хуралга баар англи төлээлерни даштыкы херектер талазы-биле күүнө министри Лорд Реднг баштап чоруур.

(СЭТА).

Франциянның социалистиг партиязындан Жюль Мокту, Макс Леженни болгаш Даньэль Мейерни үндүргени

ПАРИЖ. Францияның социалистиг партиязының улуттуткучу комитеди август 30-деги хуралынга «европа армиязынга» удурланганнар дээш партиядан Жюль Мокту, Макс Леженни, Даниэль Мейерни үндүрериниң дугайында шиитпирни хүлээп алган.

(СЭТА).

Франциянның национал хуралын каникулдадып таратканы

ПАРИЖ. Август 31-де Национал хуралдың кежээки хуралынга янзы-бүрү хоойлу төлевилелериниң ийги номчулгазында оларны чугаалажыышкын чокка чүүлдүг деп көргенин Франс Пресс агентилели дамчыткан 21 шак 40 минута турда, хуралдың даргазы хүн айтырыглары доозулганын дыңнадып, сессияның чапсарын чарлааш, хуралды хаггаан. Дараазының хуралы ноябрь 3-те болур.

(СЭТА).

Тайваньда америк монополияларның туразында аажылаашкыны

ПЕКИН. Тайваньда америк монополияларның туразында аажылаашкынының дугайын чугаалап турар Чэн Даның чүүлүн «Женьминьжибао» солун парлаан.

Америк монополиялар 1947 чылдан эгелээш Тайваньга боттарының салбырларын тургузуп эгелээнин ол чүүлде чугаалап турар. Гоминданчы парлалганың сан-медээлерин өзугаар алырга безин, АКШ-тың монополистери 1950 чылдан 1954 чылга чедир үенин дургузунда «үлетүр болгаш техника талазы-биле дузаламчы» деп чагдынып алган, Тайваньның экономиказынга 91800 муң ажыг долларны киргген. Оон түңнелинде америк империалистер ортулуктуң бүгү экономиказын боттарының холунга эжелеп алганнар. «Бестингауз» деп америк электрокомпания электроэнергетика бүдүрүлгелерин контрольдап турар. «Рейнольде метал компани» деп америк компания алюминий үлетпүрүнде тергиидеп турар. Тайваньның үлетпүрүнүң эн чугула адыры— чигир үлетпүрү, а ол ышкаш нефть болгаш камфора үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери, химиктиг удобрениелерни болбаазырадып турар бүдүрүлгелер америк капиталдың холунда туруп турар.

Америк монополиялар бодунуң аспаан Тайваньның көдээ ажыл-агыйында база салып алган деп автор айтып турар. Гоминданчы бөлүк оларның айтылгазын өзугаар Тайваньның тараачыннарын рис тараан шөлдерни кызырынар, ынчангаш америк монополияларның сонуургалдыы чигирлиг үнүштерни болгаш камфора ыяжын тарын өстүрүүр деп албадап турар.

Тайвань америк бараанларны сайгарар рынок болу бергенин үүлде чугаалап турар. Гоминданчы солуннарның медээлерин өзугаар алырга, 1950 чылдан 1954 чылга чедир 290 миллион ажыг долларның сайгарылбайн чыткан бараанларын американнар Тайваньга сайгарып алганнар. Ол болза, ол-ла үенин дургузунда бүгү тайвань импорттуң барык 65 хуузунга деп болуп турар. Тайваньны АКШ-тың чиг-эт бериқчи кожундаа кылдыр хуулдурган чорук оон бюджединге дефициттиг чарыгдалдарның өзүлдезин болгаш даштыкы садыынга пассивтиг балансыны болдурган. Гоминданчы парлалганың медээлерин өзугаар алырга, 1954—1955 чылда Тайваньның бюджединиң дефициттиг чарыгдалдары барык 50 миллион америк доллар болур. Чан Кай-шиниң бөлүү бодунуң саңхөө херектерин үндүрүг өскелдаларын көвүдериниң күсели-биле эдип алырын оралдажып турар. 1953 чылда чондан үндүрүглер түңү 1949 чылдыынга деңнээрге, 37 ажыг катап өскен. Ындыг турбуже баштайгы чергениң эргежок чугула бараанларынга өртектер ол оргулукта соксаал чокка өзүп турар.

(СЭТА).

Бразилияның ажылчы чоннарының негелдези

МОНТЕВИДЕО. Ажыл төлевирин бедидери болгаш экономиуг өске-даа негелделерни хандырып бөөр дээш ажылчы чоннарның ажыл соксадыышкынныг демисели Бразилияда күштелип турар. Ажыл соксадыышкынныг демиселдиң көдүрлүүшкүү чүве өртөөнин күштүг өзүлдезин болгаш ажыл төлевириниң кулулаар чоруун үндүрген. Ажылчын аңгы чоннуң өске кезиктериниң деткимчези-биле эң биче ажыл төлевирин 100 хуу бедидер дугайында бо чылдың май 1-де үндүрген хоойлуну чорудары дээш шиитпирлиг туржып турар.

Сентябрь 2-де Сан-Пауло хоорайның бүгү ниити ажыл соксадыышкынын кылыр деп чарлаан. Ажылчы чоннар эң биче ажыл төлевирин ниитизи-биле 1110 крузейге көвүдедип доп-дораан төлеп бөөриниң, эң биче хемчээлдиг ажыл төлевирин улгаттырар дугайында хоойлуга кирбейн барганнар улуг эвес өстүрүлгени алырын болгаш өртектерни чаңгыс чижекке тургузар негелделерни салып турар. Бүгү ниитиниң ажыл соксадыышкынын чоруларда профэвилелдери «чаңгыс эптиң пактызын» чарган, аңаа Сан Паулонуң хөй-хөй профэвилелдери, кыдыг хоорайларның болгаш суурларның 80 ажыг профэвилелдери, оон иштинде көдээ ажыл-агыйның ажылчы чоннарын каттыштырып турар профэвилел организациялары ат салган.

Бразиль парлалганың дыңнатканы болза, бүгү ниитиниң ажыл соксадыышкыны-биле 700 муң ажылчыннар, оон иштинде 100 муң пос-таавычылар, 104 муң металдисчилер, ыяш болбаазырадып ажылдаар үлетпүрүнүң 30 муң ажылчыннары, 120 муң кежигүннер санатынын турар тудугжулар ажылчыннарының профэвилели болгаш өскелер-даа хаара туттунган турар.

Августуң ортан үезинде эрге-чагыргаларның болгаш полицияның удурланыышкыннары турза-даа Минас Жеранс штаттың ажылчыннарының бүгү ниити ажылсоксадыы болган. Ажыл соксадыышкынын штаттың бүгү хоорайларын хаара туткан. Аңаа 100 муң хире кижи киришкен. Ажыл соксадын турарлар эң биче ажыл төлевирин улгаттырар дугайында өй бириниң декредин күштүг болдурарын болгаш өртекти чаңгыс чижекке тургузарын негеп турган. Ажыл соксадыышкыны ажылчыннарның типилелгезибиле доозулган.

Сөөлгү неделяда Бразилияның өскедаа черлериниң өлүн хөй-ажыл соксадыышкыннары болгулаан. Сантосага 30 муң порт ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны болган; оон уламындан порттуң ажылы бүрүү-биле соксаан. Леопольдинага 14 муң демир орукчулар ажыл соксаткан. Ресифке 12 муң пос-таавычыларның ажыл соксадыышкыны диилелгелиг болуп доозулган.

Сентябрь 2-те Сан-Паулога болур бүгү ниитиниң ажыл соксадыышкыны база чоокта чаа Минас-Жеранска доозулган ажыл соксадыышкынын таварыштыр Бразилияның ажылчы чоннар конференциязы чурттуң ажылчы чоннарынга кыйгырыынга боттарының негелдезин хандырып бөөри дээш демиселге чаңгыс эп сеткил-сагыштыг болуруун кыйгырып турар.

(СЭТА).

Редакциядан. «Шын» солуннуң сентябрь 7-де эргелелиниң типографиязының буруузу-биле үнмээн.

Харыысалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

Чемненилгениң чурумунуң ужур-дузазы

Кижиниң кадыынга чемненилгениң шын чуруму улуг ужур-дузалыг.

Хүнде чемни 3—4 катап чизе чогуур.

Эртен ажылче аш ижин-биле үнери хоралыг, эртенги чемни ыяавыла чизе чогуур. Ажыл үезинде дыштанылганы ыяавыла кылыр, дүштеки чемни чиир азы будербродтуг шайны ижер херек. Ажыл үезинде чемненишкин эмин эртир хөй болбас ужурлуг, чүге дээрге, хүннүң ийги чартыында ажылдаары бергедей бөөр. Кежээки чемни улуурунуң мурнунда 1,5, 2 шак мурнунда чиир херек. Үйгуну бакыратпас төлээде, кежээки чемге аар чемнерни чивеге чогуур.

Ол ышкаш аажок изиг чемни база ишпезе чогуур.

Чидиг холуксаалар чокка чаңгыс-даа блюданы чип шыдавас: чемге перецти эмгежок урар, чок болза, уксус урар, чок болза, горчица биле эштти, харындаа хлебти кылыннады чаар кижилерге ховар эвес ужуражып болур. Чидиг холуксааларны артыкка ажыглаары кадыкка хоралыг деп чүвени билир херек.

Ижин ишти сыңмас кылдыр чемненмезе чогуур. Суук чүүлдерни хөйнү ижери база хоралыг. Чижээ, дүштеки чем чигенде суук чүүлдериниң саны 3 стакандан (суп-биле кады) ашпас ужурлуг. Үзүк соксаал чок хөй санныг чемненири болгаш суук чүве ижери чүгле ижинге эвес, харын чүректиң ажыл чорудулгазынга хоралыг.

Чем эки хайындыртынган турар төлээде, ону эки холуп булгаар херек. Ол сорулга-биле далаш чокка чемненир херек. Чемни багай холуп булгаары ижин аарыырынга чедирип болур. Эки дайнаныр чаңчылды бичии чажындан эгелеп хөгжүтсе чогуур.

Бодунуң диштерин хайгааразары эргежок чугула. Оларны хүннүн-не щётка-биле база диш чуур порошок-биле арыглаар херек. Аарыг диштерни эмнедир, диштер дүжүп калганда протезтерни кылыр херек.

Бир эвес ажыл довурак-доозун-биле холбашкан болза, чем чиириниң мурнунда база ажыл соонда аас-иштин суг-биле чайза чогуур. Стол артынга олурарының мурнунда холдарны чуур, а могап шылаанда—бичии дыштаныр херек.

Чемни эки хөөннүг чиир болза, ол эки шиңгээтинер.

Бир эвес чемни үргүлчү чаңгыс зай шактарда чиир болза, чем чиир хөөн экижиир болгаш организм чемни эки шиңгээдип алыр.

Чем чиир хөөннүң тыптып келириниң эмге-секелиг болгаш эки кылдынган блюда база саңлдарлыг болур.

Тапкылаашкын аппетитти кудуладыр болгаш чем хайылдырылгазын баксырадыр.

Чемненилгениң чуруму кадык чорукту быжыглаарынга болгаш камгалаарынга аажок ажыктыг деп чүвени боданар.

Тыва областың санитар чырыдыышын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кулумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң орлакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш көлөө ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң, бухгалтерияның 4—98, иштики информация киллизиниң—3—65.

ТС—02461

Культура эргелелиниң типографиязы.